

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Ekonomický a populační vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji

Economic and Population Development in Moravian-Silesian and Usti Regions

Student:

Jiří Blatoň

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2017

Zadání bakalářské práce

Student: **Jiří Blatoň**

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství

Téma: Ekonomický a populační vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji
Economic and Population Development in Moravian-Silesian and Usti
Regions

Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretické souvislosti ekonomického a populačního vývoje
3. Základní charakteristika vybraných krajů
4. Analýza vybraných ekonomických a demografických ukazatelů
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- KALIBOVÁ, K., Z. PAVLÍK a A. VODÁKOVÁ. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-012-4.
- KOUTSKÝ, Jaroslav. *Ekonomické a sociální trendy vývoje v Ústeckém kraji po roce 1989*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2012. ISBN 978-80-7414-537-7.
- SMOLÍK, Dušan. *Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě*. Ostrava: VŠB - TU Ostrava, 2004. ISBN 80-248-0663-0.
- TICHÁ, Michaela. *Česká ekonomika na prahu 21. století v kontextu společenského vývoje*. 2. aktualizované vydání. Ostrava: VŠB - TU Ostrava, 2015. ISBN 978-80-248-3821-2.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 18.11.2016

Datum odevzdání: 05.05.2017

Ing. Lenka Filipová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 28.4.2017.....

Blatoň Jiří.....

Jiří Blatoň

Poděkování

Rád bych poděkoval své vedoucí bakalářské práce, Ing. Michaele Tiché, Ph.D. za metodické vedení práce, rady a čas, který mi věnovala po celou dobu psaní bakalářské práce.

Obsah

1 Úvod.....	4
2 Teoretické souvislosti ekonomického a populačního vývoje	6
2.1 Základní pojmy	6
2.2 Populační teorie.....	11
2.3 Teorie lidského kapitálu	12
2.4 Migrace osob	14
2.5 Demografický přechod ve světovém kontextu.....	16
3 Základní charakteristika vybraných krajů.....	19
3.1 Regiony soudržnosti.....	20
3.2 Rozdělení regionů ze socioekonomického hlediska	22
3.3 Moravskoslezský kraj.....	23
3.4 Ústecký kraj	28
3.5 Shrnutí podobnosti územních jednotek	32
4 Analýza vybraných ekonomických a demografických ukazatelů.....	33
4.1 Ekonomický vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji	33
4.2 Demografický vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji.....	41
4.3 Shrnutí ekonomického a demografického vývoje krajů.....	52
5 Závěr	54
Seznam použité literatury	57
Seznam zkratek.....	61
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
Seznam příloh	

1 Úvod

V minulosti i současnosti neustále dochází k různým ekonomickým a společenským změnám, které s sebou nesou menší či větší dopady na samotné obyvatelstvo. K podstatnému přechodu došlo po pádu komunistického režimu v roce 1989, který ovlivnil také populační vývoj v české společnosti. Největší změny nastaly v oblasti poklesu porodnosti, postupného oddalování rodičovství a nárůstu nesezdaného soužití osob. Poté, co nastoupilo politické a hospodářské otevření naší země vůči ostatním státům, narostl význam vzdělání, rozšířily se možnosti trávení volného času a také se zvýšila životní úroveň obyvatel. Což představuje silnou podobnost se západními vyspělými státy. V současné době se ČR potýká s trendem postupného stárnutí obyvatel, který však není v Evropě ničím výjimečným, a zvýšenou mírou migrace mezi regiony v rámci jednoho státu či dokonce mezi různými zeměmi.

Cílem bakalářské práce je zjistit trendy v ekonomickém a demografickém vývoji a jejich vzájemnou propojenost ve dvou krajích ČR, a to v Moravskoslezském a Ústeckém. Tyto územní jednotky byly vybrány na základě podobného průmyslového zaměření, historické imigrace osob či častého označování za problémové regiony kvůli vyšší míře nezaměstnanosti a útlumu některých tradičních odvětví průmyslové výroby.

Celá práce je strukturovaná kromě úvodu a závěru do tří kapitol. První kapitola je věnována vysvětlení základních a důležitých východisek, mezi které patří demografie, obyvatelstvo, věkové skupiny, porodnost, úmrtnost či velice diskutovaný trend populačního stárnutí se svými dopady. Poté je vysvětlena významná populační teorie Thomase R. Malthuse a teorie lidského kapitálu, jejímž autorem je Gary Becker. V neposlední řadě se podíváme na migraci obyvatel zahrnující její dělení, příčiny a dopady. V samotném závěru kapitoly je rozpracován demografický přechod v celosvětovém kontextu společně s vysvětlením jednotlivých typů.

Následující kapitola je zaměřena na územní rozdělení ČR, nomenklaturu územních statistických jednotek (NUTS) v ČR a rozdělení regionů v rámci socioekonomického hlediska. Nedílnou součástí je také základní charakteristika Moravskoslezského a Ústeckého kraje z hlediska umístění, vnitřního rozdělení, geografických údajů, hospodářského zaměření, zaměstnanosti, životního prostředí, čerpání finančních prostředků z EU, počtu obyvatel, hustoty zalidnění, migrace, vzdělávání, dopravy či kultury. Na konci kapitoly jsou shrnuty významné podobnosti územních jednotek.

Poslední, stěžejní kapitola se zabývá jednotlivými ekonomickými a demografickými ukazateli, které jsou významné pro porovnání úrovně obou krajů, potvrzení či vyvrácení postupného stárnutí obyvatelstva či vzájemné propojenosti hospodářského a populačního trendu vybraných regionů. Veškerá data jsou získána z veřejných databází a statistických ročenek Českého statistického úřadu (ČSÚ).

V této práci je využita metoda deskriptivní analýzy a komparace, která spočívá ve srovnání daných údajů mezi uvedenými kraji za dodržení časového, územního i věcného hlediska.

2 Teoretické souvislosti ekonomického a populačního vývoje

Teoreticky zaměřená kapitola je věnována východiskům hospodářského a demografického vývoje, mezi které řadíme základní pojmy týkající se bakalářské práce, Malthusovu populační teorii a teorii lidského kapitálu. Další část je zaměřena na migraci osob či demografický přechod ve světovém kontextu.

2.1 Základní pojmy

Na samotném začátku je nutné vysvětlit základní pojmy, mezi které patří např. **demografie**. Tento termín Tichá (2015) definuje jako vědní obor studující reprodukci lidských populací, popřípadě obnovu populace rozením a vymíráním. Jako základní témata spatřuje změnu počtu obyvatel a populační přírůstek, který je ovlivněn již zmíněnou porodností a úmrtností, ale také přistěhováním (imigrací) a vystěhováním (emigrací) osob do dané země za určité časové období. Dalším předmětem zkoumání se stala demografická struktura obyvatelstva (tzn. složení podle věku, pohlaví, vzdělání apod.) a tzv. demografické události označované také jako demografické jevy či procesy. Jak uvádí Kalibová, Pavlík a Vodáková (2009), demografické události jsou také významnými sociálními událostmi, které jsou spojovány s určitým systémem hodnot, sociálními normami a podléhají sociální kontrole.

Reprodukce lidských populací, kterou se zabývá zmiňovaná demografie, má dvě stránky, a to biologickou a sociální. Teoreticky je možné tyto stránky oddělit, avšak prakticky nikoliv. Početní změny populace a vývoj věkových proporcí jsou odvozeny od porodnosti a úmrtnosti, které jsou svázány jak s biologickými možnostmi a hranicemi, tak s jeho sociálními determinanty zapříčiňující pohyb uvnitř biologických hranic. Proto se demografie nezabývá pouze procesy přímo odvozenými od biologického základu (tj. porodnost s úmrtností), ale také sňatečností a rozvodovostí, které ovlivňují reprodukční chování osob a jsou primárně sociálními jevy (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009).

Často se také používá pojem **ekonomická demografie** zabývající se hospodářskou či sociální odlišností obyvatel. Zkoumá mimo jiné závislost mezi životní úrovní osob a reprodukcí, popřípadě tvoří predikci, jak budoucí populační vývoj ovlivní samotný trh práce či důchodový systém konkrétní země. Zjištěné výsledky pak mohou tvůrci hospodářské politiky zahrnout do nastavení rodinné politiky nebo vytvoření vhodného systému vyplácení jednotlivých druhů důchodů (Tichá, 2015).

Dalším významným termínem je **obyvatelstvo**, které Kalibová, Pavlík a Vodáková (2009) charakterizují jako soubor žijících osob na určitém území (např. státu, kraje, okresu či města). Často dochází ke ztotožňování s pojmem **populace**, avšak obyvatelstvo se může skládat z různých populací a také etnik či národů. Charakter obyvatelstva bývá sekundární, jelikož je spojen s daným územím více než s typem populace. V praxi ale často dochází k používání pojmů jako synonyma, jelikož jen výjimečně máme k dispozici data za jednotlivé populace, přičemž údaje za obyvatelstvo se zjišťují na základně administrativně vytvořených celků. Obyvatelstvo je povětšinou tvořeno společností nebo lokálním společenstvím. Za základní charakteristiky je považována např.: etnika, národnost, hustota zalidnění, pohlaví, věk, zdravotní stav, ekonomická aktivita, zaměstnání, vzdělání, náboženské vyznání a rodinný stav. Pro účely sčítání lidu se rozlišují hlavně kategorie podle vztahu k danému místu (např. přítomností, bydlištěm, zaměstnáním či domovským právem).

Vedle pohlaví existuje druhá základní charakteristika každé populace bez výjimky, a tou je právě **věk** jednotlivců, který je zároveň považován za jeden z hlavních rozeznávacích znaků a třídících kritérií pro různé druhy výzkumů (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009). Obyvatelstvo lze zároveň rozdělit do jednotlivých věkových složek znázorněných v následující tabulce 2.1.

Tab. 2.1 Věkové rozdělení populace podle jednotlivých hledisek

Biologické hledisko		Ekonomické hledisko	
0–14 let	Dětská složka	0–14 let	Dětská složka
15–49 let	Reprodukční složka	15–64 let	Produkční složka
50 let a více	Poreprodukční složka	65 let a více	Poprodukční složka

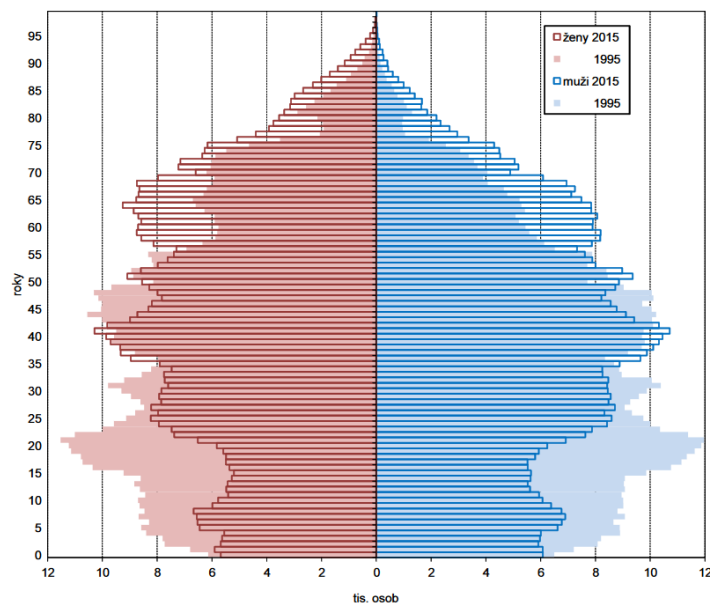
Zdroj: Tichá (2015), vlastní zpracování

Samotný věk dle Roubíčka (1997) vyjadřuje délku časového období mezi narozením osoby a okamžikem jeho zjišťování. Přesného věku vyjádřeného v letech se proto jednotlivci dožívají pouze v den svých narozenin. Proto existují dva základní způsoby stanovování věku a tím je zaokrouhlení shora, které představuje přesný věk o posledních narozeninách. Zaokrouhlení zdola určuje pořadí roku života prožívané konkrétním jednotlivcem. Tichá (2015) zdůrazňuje, že se jedná o demografický rys, který nelze jedincem jakýmkoliv ovlivnit a je dán biologicky. Společně s pohlavní strukturou populace se provádí odhady budoucího stavu a složení populace daného státu či jiných územních jednotek, které jsou podstatné pro nastavení sociálních systémů.

Dle Kalibové, Pavlíka a Vodákové (2009) švédský demograf A. G. Sundbärg rozdělil věkovou strukturu populace na 3 základní typy, a to na progresivní, stacionární a regresivní. O prvním typu hovoříme v případě, že dětská složka výrazně převyšuje složku poreprodukční. Zmiňovaný druh se často vyskytuje v rozvojových oblastech světa. Stacionární věková struktura se vyznačuje rovností mezi dětskou částí a skupinou osob s věkem 50 a více let, přičemž celkový počet obyvatel se příliš nemění. Pro poslední, a tedy regresivní typ, je charakteristické převládání poreprodukční kategorie nad skupinou osob ve věku 0–14 let, což vede k poklesu počtu obyvatel územní jednotky.

Nelze opomenout věkovou strukturu populace, která je vyjádřena podílem osob v konkrétní věkové kategorii k celkovému počtu obyvatel, a tudíž je vyjádřena pomocí procent. Nemusí však docházet pouze k číselnému, ale také ke grafickému vyjádření za pomoci tzv. **věkové pyramidy**, která zobrazuje počet obyvatel (mužů a žen) v jednotlivých věkových kategoriích k určitému datu. Příkladem je následující grafické znázornění věkové struktury moravskoslezského obyvatelstva.

Obr. 2.2 Věková pyramida Moravskoslezského kraje

Zdroj: ČSÚ (2016f)

Prostřednictvím věkových pyramid lze zjistit historii populace, jelikož se zde nejpatrněji promítají jednotlivá období s výraznou úrovní natality či mortality (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009).

V neposlední řadě se zaměříme na **porodnost**, která je často označována také jako natalita. Kalibová, Pavlík a Vodáková (2009) tento termín charakterizují jako hromadný

jev vztahující se k určité populaci, který označuje rození dětí, a je považován za nejdůležitější složku demografické reprodukce spolu s úmrtností. Porodnost je závislá zejména na **plodivosti** neboli fekunditě, což znamená schopnost muže a ženy plodit a rodit své potomky. Konečný výsledek vyjádřený počtem narozených dětí se poté nazývá jako **plodnost** (fertilita). Tichá (2015) dodává, že dalšími významnými determinanty plodnosti jsou ekologické a socioekonomické faktory, především úroveň vzdělání osob ženského pohlaví, uplatnění na pracovním trhu, možnost kombinace rodinného a profesního života, náboženské vyznání, životní úroveň či bytové vybavení rodičů. Tvzení kolísání plodnosti (fertility) v závislosti na ekonomických i politických podmínkách potvrzuje také Weber (2010), který dále vysvětluje velmi jednoduchý způsob výpočtu indikátoru. Ukazatelem počtu živě narozených dětí, se stala hrubá míra porodnosti vyjádřena jako podíl živě narozených osob ke střednímu stavu¹ sledované populace v daném roce. Výsledná hodnota je přepočítána na 1 000 obyvatel, tudíž vyjádřena v promilích. Tichá (2015) dále definuje **úhrnnou plodnost** spočívající v průměrném počtu živě narozených dětí na 1 ženu v reprodukčním věku (tj. 15–49 let).

Opakem porodnosti je **úmrtnost** neboli mortalita, která je druhým základním demografickým procesem ovlivňující reprodukci populace. Jak uvádí Weber (2010), úmrtnost je jedna z nejvíce nezávislých proměnných v demografické oblasti, protože neexistuje žádná přímá vazba na jiné demografické či hospodářské veličiny. Jedním z nejznámějších ukazatelů mortality je hrubá míra úmrtnosti, která představuje podíl počtu zemřelých osob opět ke střednímu stavu sledované populace v konkrétním roce a taktéž vyjádřena v promilích. Jak dále uvádí Tichá (2015), zmiňovaný ukazatel podstatně souvisí s nadějí dožití², jelikož při jejím prodlužování dochází k poklesu míry úmrtnosti. Dle Kalibové, Pavlíka a Vodákové (2009) je v současnosti tento indikátor nepříliš vypovídající, jelikož dosahuje velice nízkých hodnot. Z tohoto důvodu dochází k využívání úmrtnosti podle věku a zpravidla také odděleně pro jednotlivá pohlaví, tudíž muže a ženy.

Se zmiňovanou oblastí je rovněž spojen pojem **nadúmrtnost** udávající vyšší úmrtnost u určité věkové kategorie při komparaci mužů a žen. Konkrétně nízká novorozenecká (tj. do 27 dnů od porodu) a kojenecká úmrtnost (tzn. do 1 roku potomka) je známkou vyspělosti konkrétních států (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009).

¹ Střední stav obyvatelstva je velikost dané populace, která je získána prostým průměrem z počátečního a konečného stavu obyvatelstva, popřípadě stavem ke středu období (Roubíček, 1997).

² Naděje dožití je dle Kalibové, Pavlíka a Vodákové (2009) indikátor délky lidského života, který predikuje, jakého věku se v průměru dožije narozené dítě v dané generaci při zachování stejného vývoje vymírání (tzv. naděje dožití při narození), popřípadě kolik let svého života mají lidé konkrétní generace před sebou (tzn. naděje dožití od určitého věku).

Částečné ovlivňování úmrtnosti nastává prostřednictvím (Tichá, 2015):

- genetických (vrozených odolností vůči onemocnění či dlouhověkosti),
- ekologických (znečištění životního prostředí) a
- socioekonomických (kvality zdravotnictví, výživových návyků, životní úrovně, systému sociálního zabezpečení apod.) faktorů.

V případě, že se mění již zmíněná věková struktura z progresivního přes stacionární typ na regresivní, hovoříme o **demografickém stárnutí**. Stárnutí obyvatelstva je proces, který zapříčiňuje změny v relativní věkové struktuře, což se projevuje nárůstem podílu osob s vyšším věkem k celkové tamní populaci. Podstatný je tedy růst podílu, nikoliv absolutního počtu starších osob, jelikož i snižující se nominální vyjádření může vést k postupnému stárnutí obyvatelstva. K této situaci dojde v případě, že počet mladých osob ve společnosti klesá rychleji než počet seniorů (Roubíček, 1997). Tichá (2015) upozorňuje, že demografické stárnutí se v budoucnu nebude týkat pouze vyspělých zemí, ale také rozvojových států, kde k tomuto jevu bude docházet mírnějším tempem z důvodu vyšší porodnosti a dožívání osob nižšího věku.

Dopady demografického stárnutí

Se zvyšováním počtu a potažmo i podílu osob v seniorském věku, což je zapříčiněno prodlužováním délky lidského života, bude docházet k různým hospodářským dopadům, které vysvětluje Tichá (2015).

První oblastí jsou narůstající náklady na zdravotní péči vyvolané pokrokem v lékařství a finanční náročností. I přes relativně podstatnou část života osob v dobrém zdravotním stavu je nutné zvyšovat kapacity lékařských zařízení podle nominálního růstu seniorů, a to hlavně s věkem nad 80 let. Rovněž se budou neustále zvyšovat nároky na péči v domovech určené pro seniory a podobné sociální zařízení, jelikož je přenášena odpovědnost za staré a nemohoucí osoby z rodinných příslušníků na stát.

Druhým okruhem je důchodové zabezpečení, přičemž současný systém ČR je založen na principu průběžného financování penzí. Tento způsob představuje výběr finančních prostředků od výdělečně činných osob a jejich zaměstnavatelů. Následně jsou okamžitě přerozděleny prostřednictvím důchodových dávek současným příjemcům. Objem vybíraných prostředků je součástí státního rozpočtu. Žádoucí je proto provést změny důchodového systému v rámci většího podílu soukromého spoření osob na svou pracovní neaktivní část života. Paralelně dochází v řadě vyspělých zemí k postupnému posunu důchodového věku.

V neposlední řadě se demografické stárnutí projeví na samotném trhu práce, jelikož zaměstnavatelé mohou zaznamenat nedostatek pracovníků v produktivním věku (tj. 15–64 let). Svou roli již začíná plnit celoživotní vzdělávání, jelikož průměrný věk pracovní síly narůstá. Neodmyslitelnou součástí dopadu je také začlenění seniorských dovolených či jiných služeb orientovaných na potřeby osob v poprodukčním věku do nabídkového sortimentu v rámci své podnikatelské činnosti.

2.2 Populační teorie

Thomas Robert Malthus, jakožto autor známé populační teorie, získal vzdělání v Cambridgi a působil jako profesor historie a politické ekonomie. Jeho blízkým přítelem se stal David Ricardo, se kterým vedl časté spory v politicko-ekonomické oblasti, jelikož oba měli protichůdné názory na základní ekonomické otázky (Holman a kol., 2017).

Malthusovým nejznámějším dílem se stala *Esej o principu populace*, která původně vyvolala řadu protestů a odmítání. Našli se ale i takoví jedinci, kteří dílo podporovali, a nakonec práce autora proslavila. Proto následovalo obsáhlejší vypracování, které zahrnovalo mimo jiné také historická a statistická fakta (Holman a kol., 2017). Nafziger (2006) dodává, že se jedná o nejvýznamnější práci zabývající se potravinovou a populační rovnováhou.

Malthus odmítal tvrzení, že společenské poměry lze ovlivnit k lepšímu prostřednictvím sociálního zákonodárství, jelikož byl přesvědčen, že člověk se nemůže vymanit z působení přírodních zákonů. Jedná se o vliv dvou primárních pudů, a to potravního a rozmnožovacího, což vykládá jako potřeby osob jíst a mít potomky. Z čehož vyplývá, že lidstvo se řídí přírodním, nikoliv sociálním zákonem (Holman a kol., 2017).

Myšlenkou celé populační teorie je fakt, že dochází k rychlejšímu růstu počtu osob, než ke zvětšování zdrojů lidské obživy. Nafziger (2006) podle Malthuse vysvětluje, že lidská populace roste geometrickou početní řadou (1, 2, 4, 8, 16, 32 a dále), přičemž zdroje potravin narůstají aritmeticky (1, 2, 3, 4, 5, 6 a následující), což představuje silný nesoulad mezi počtem osob a možností obživy. Malthus se dle Holmana a kol. (2017) pokoušel potvrdit své názory statistickými daty o růstu obyvatel, jelikož došlo ke zdvojnásobení počtu osob žijících na území USA během 25 let představující geometrický nárůst. Oproti tomu zemědělská produkce nedosahovala tak vysokého tempa růstu. Podstatné je zmínit nespolehlivost provedeného výzkumu, poněvadž k velkému zkreslení mohlo dojít díky přistěhovalcům.

Jedinou kontrolou nad neustále se zvyšujícím počtem obyvatel jsou dle Malthuse epidemie a války postihující různé části světa, popřípadě potraty či sexuální zdrženlivost (Nafziger, 2006). Malthusovu myšlenku dále Holman a kol. (2017) rozvíjí o tzv. morální sebekontrolu, která spočívá v odložení sňatku osob a početí dítěte až na dobu, kdy bude dostatek potravinové obživy, a rodiče budou moci potomka uživit. Malthus se také domníval, že významným faktorem je vzdělání, poněvadž vzdělanější část populace si uvědomuje nastávající dopady svého rozhodnutí, tudíž narození potomka.

Se zmiňovanou teorií také souvisí existenční minimum, jakožto pojetí mzdy. Klasikové vycházeli z předpokladu, že úroveň mzdy osob je dána podílem mzdového fondu a počtu všech pracovníků. Objem mzdového fondu narůstá akumulací kapitálu a souhrn pracujících se zvyšuje růstem populace. V případě, že počet osob narůstá rychlejším tempem než mzdový fond, mzda vyplácená jednotlivcům klesá k úrovni existenčního minima. Až teprve Thomas R. Malthus zdůvodnil, proč obyvatelstvo narůstá rychleji než samotný mzdový fond (Holman a kol., 2017).

Autor rovněž ve své teorii projevil názor, že chudoba není zapříčiněna společenskými poměry a institucemi, nýbrž se jedná o důsledek působení přírodního zákona. Chudobu nelze odstranit tím, že by byly vytvořeny lepší zákony či lepší politika státu, ale pouze morální sebekontrolou osob. S tím také bylo spojeno sociální zákonodárství, v rámci kterého byly kritizovány dávky chudým, jelikož přenášejí část existenčního břemene z chudého obyvatelstva na ostatní členy společnosti. To by mohlo zapříčinit postupné spoléhání na příjmech ze státního rozpočtu a potlačení morálního sebeovládání. Podle Malthusovy teorie britský parlament v roce 1834 značně omezil tzv. chudinské dávky (Holman a kol., 2017).

2.3 Teorie lidského kapitálu

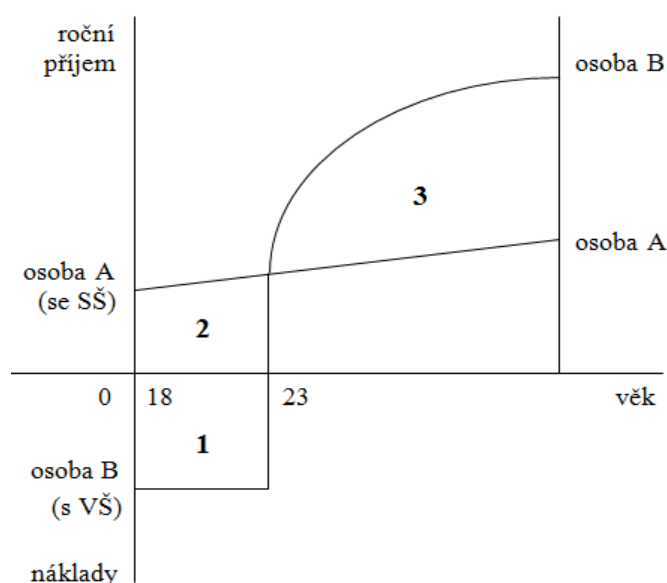
Gary Becker, autor teorie lidského kapitálu, je velice uznávaná osoba mezi americkými ekonomy, což dokládá skutečnost, že byl dlouholetým prezidentem Americké ekonomické asociace sdružující ekonomy všech směrů a ideologií. V roce 1992 získal Nobelovu cenu za ekonomii díky vysvětlení podstatné části chování a jednání jednotlivců např. v oblasti zorganizování svatby, rozhodování mít děti, provedení zločinu či rozvodů. Mezi jeho hlavní práce řadíme *Lidský kapitál*, *Ekonomie diskriminace* nebo *Pojednání o rodině* (Holman a kol., 2017).

Lidský kapitál, jakožto pojem, který Šimek (2007) označuje jako soubor znalostí a zručností jednotlivých zaměstnanců, byl do ekonomie zařazen učitelem G. Beckera a pozdějším kolegou Miltonem Friedmanem. Autor ve svém díle položil teoretické základy pro rozhodování o investicích do lidského kapitálu, a to hlavně do vzdělání a lidského zdraví. Holman a kol. (2017) dále tvrdí, že teorie lidského kapitálu se zaměřuje na skutečnost, že ekonomický růst nelze docílit pouze růstem fyzického kapitálu a technologickým pokrokem, poněvadž důležitý je také zmiňovaný lidský kapitál, jehož produktivita roste na základě prováděných investic směřující na podporu vzdělání a zdraví. Pozdější výnosy osoby získávají prostřednictvím mezd. Přínos z investic můžeme tedy označit jako rozdíl mezi mzdou pracovníka s vyšší úrovní vzdělání a příjmem získaným nekvalifikovanou osobou. Lidé investují nejen do zmíněného vzdělání a zdraví, ale také do určitých forem poznání, jelikož věří, že jim tato forma investice přinese další budoucí navýšení příjmů. Teorii lidského kapitálu v historii potvrzovali např. Židé, kteří byli často pronásledováni a vyháněni ze svých obydlí, a proto velikost jejich investic do tzv. mobilního lidského kapitálu, zahrnujícího mimo jiné osobní kontakty či obchodní a organizační schopnosti, byla ve srovnání s jinými národy mnohem větší a podstatnější. Becker dále zdůrazňoval činnost vlády, která je účelná pouze v případech, kdy soukromé trhy nejsou schopny dostatečně zabezpečovat ekonomické aktivity. Na soukromé bázi by proto mělo být zajišťováno vzdělání společně s ochranou zdraví jednotlivců, což samozřejmě může být finančně podpořeno z veřejných rozpočtů.

Empirické výzkumy ve druhé polovině 20. století potvrdily vyšší míru výnosnosti z investic do lidského kapitálu než do jiných forem, což rovněž dokládá vzácnost tohoto druhu kapitálu (Holman a kol., 2017).

Investice do lidského kapitálu Šimek (2007) znázornil graficky, což zobrazuje obrázek 2.3 zaměřený na investování do vysokoškolského vzdělání. Pro pochopení modelu je nutné vysvětlit plochy označené jednotlivými čísly. Oblast č. 1 znázorňuje přímé náklady osoby B, do kterých řadíme výdaje zaměřené na uhrazení školného, učebních pomůcek či dopravy. Další prostor označený č. 2 vyjadřuje nepřímé náklady zahrnující ušlý příjem po dobu studia, tudíž tzv. náklady obětovaných příležitostí. V případě, že bychom sečetli plochu č. 1 a 2, hovořili bychom o celkových nákladech studia, které musela osoba B vynaložit jako investici do vysokoškolského vzdělání. Poslední je oblast č. 3 představující zvýšený příjem získaný po absolvování terciárního stupně vzdělávací soustavy oproti méně kvalifikované osobě A, např. se středoškolským vzděláním.

Obr. 2.3 Základní model investování do lidského kapitálu

Zdroj: Šimek (2007), vlastní zpracování

Možno tedy konstatovat, že sice člověk označený písmenem A dosahuje finančních příjmů ze zaměstnání časově dříve, avšak v budoucnu nezíská takové roční mzdy jako vysokoškolsky vzdělaná osoba B.

2.4 Migrace osob

Neustále změny v rozmístění a vývoji obyvatelstva jsou vyvolávány nejen reprodukcí, ale také prostorovou mobilitou³. Proto Kalibová, Pavlík a Vodáková (2009) označují přemísťování části obyvatelstva přes jakékoliv stanovené hranice (nejčastěji administrativní) spojené se změnou bydliště jako migraci. Stěhování může být provedeno na dobu kratší, ale i delší, popřípadě do konce svého života. Roubíček (1997) rozděluje migraci na dva základní směry, a to vystěhování (emigraci) a přistěhování (imigraci). Nutné je také oddělit další formy prostorového pohybu, které nevedou k trvalé, ale jen k dočasné změně bydliště. Mezi takové změny řadíme dojížděku, vyjížděku či cestování.

Obecně lze mechanický pohyb obyvatelstva rozlišit na vnitrostátní a mezinárodní migraci. Pro první typ je charakteristické stěhování v rámci území jednoho státu, což lze dále rozvést na migraci (Klufová a Poláková, 2010):

- vnitrookresní uskutečněnou z obce do obce v rámci téhož okresu,
- meziokresní, ke které dochází při stěhování mezi dvěma okresy,

³ Mobilita je nejširší pojem určující veškeré typy prostorových pohybů, včetně těch přechodných, s různou pravidelností, za rozmanitými účely a s odlišnou vzdáleností (Roubíček, 1997).

- horizontální zaměřenou na přesunu z venkova do jiného venkova, popřípadě z jedné obce do druhé, nebo
- vertikální vyznačující se odstěhováním z venkova do vyššího územního celku, tedy obce.

Podle Klufové a Polákové (2010) za mezinárodní migraci se považuje změna bydliště mezi územím jednotlivých států a převážně zde se setkáme s pojmy emigrace a imigrace. V rámci migrace existují faktory (označované jako „push“), které ovlivňují rozhodování jednotlivce k případné změně svého současného domovského regionu. Mezi tyto faktory řadíme např. politickou nestabilitu, chudobu, nízký životní standard, choroby či jiná onemocnění, ozbrojené nebo jiné konflikty. Weber (2010) tyto činitele rozšiřuje o vysokou míru nezaměstnanosti. Opakem jsou „pull“ faktory, které mají migrující osoby přilákat do konkrétní země, mezi něž zahrnujeme vysokou míru zaměstnanosti, vysoké mzdy zaměstnanců, dostatek volných pracovních míst apod., tj. opačné situace „push“ faktorů.

Pro emigrující osoby je důležitý výběr cílové oblasti, a proto se rozhodují na základě (Klufová a Poláková, 2010):

- sociálních jistot,
- dodržování lidských práv,
- lepších ekonomických možností,
- bezpečnosti v zemi či dalších klíčových okolností.

Vedle typických případů migrujících lidí dochází ke zvláštním situacím pohybu obyvatelstva, do kterých Klufová a Poláková (2010) zahrnují sezónní, kyvadlovou a skrytou migraci společně s cestováním. První druh je spojován převážně se zemědělskou produkcí jednotlivých oblastí. Pro kyvadlovou migraci je charakteristický pravidelný přesun, který je uskutečňován denně, popřípadě v rámci týdne do místa zaměstnání či školy. Dle Roubíčka (1997) je nutné doplnit, že se nejedná přesně o migraci, avšak pouze o mobilitu. Skrytým přesunem osob lze považovat dlouhotrvající dojížděku za práci, která však není uskutečňována denně. Posledním typem je cestování, u kterého dochází k velmi obtížnému získávání údajů od obyvatel.

Další členění je z pohledu migranta, v rámci kterého dělíme přesun obyvatelstva na dobrovolnou a nedobrovolnou (také často označovanou jako vynucenou či násilnou) migraci. Prvním typem se chápe pohyb osob zapříčiněný na základě vlastního rozhodnutí. Vynucená migrace se vyznačuje donucením přesídlení osob prostřednictvím veřejné moci. Sem řadíme vyhoštění či plánované vylidnění konkrétní oblasti z důvodu ochrany obyvatel

před možným nebezpečím souvisejícím např. s rozšiřováním důlní činnosti, ke kterému docházelo v Moravskoslezském i Ústeckém kraji. V neposlední řadě rozlišujeme migraci individuální a skupinovou (tzn. dělení z pohledu početnosti). Za individuální pohyb obyvatelstva se považuje přesun jednotlivců, kdežto opakem je skupinová migrace, která je vyznačována masovým či hromadným odlivem (Klufová a Poláková, 2010).

Dopady imigrace

Každý proces, tedy i přesun obyvatelstva, má své pozitivní a negativní důsledky. Všeobecně se konstatuje, že ekonomicky motivovaná migrace přináší výhodu pro zemi poskytující osobám nové bydliště, jelikož imigranti obsazují neatraktivní pracovní místa, která jsou často hůře placená a tedy i nezajímavá pro původní obyvatelstvo státu. Dalším přínosem je také očekávané snížení či úplné nahrazení demografických ztrát, které jsou způsobené poklesem porodnosti ve vyspělých regionech. Nutno doplnit, že samotná imigrace není schopna odvrátit populační stárnutí, jelikož pouze udržuje celkový počet obyvatel (Drbohlav a kol., 2010).

Protichůdné jsou negativní dopady, které samozřejmě rovněž existují a často se dostávají do popředí. Někteří imigranti dle Drbohlava a kol. (2010) přináší do imigračních zemí nové praktiky či druhy trestné činnosti, které se mohou v dané zemi postupně rozvíjet, a tím vést k rizikové situaci pro společnost. Příkladem je ukrajinský organizovaný zločin v ČR zaměřený na vydírání, vybírání výpalného, prostituci, obchodování se ženami či násilnou trestnou činnost. Dále pro vietnamskou část imigrantů jsou charakteristické nelegální přechody státních hranic, celní podvody, obchody s drogami, pašování a padělání zboží.

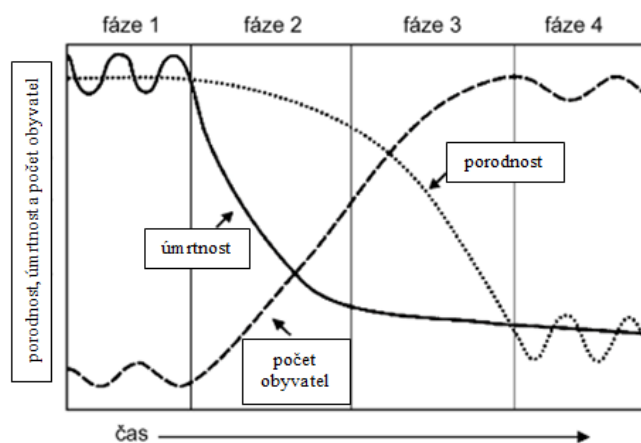
2.5 Demografický přechod ve světovém kontextu

Celkový počet obyvatel na světě v prehistorických dobách nelze přesně určit. Spolehlivé a přesné odhady jsou dostupné až z počátku našeho letopočtu, kdy se vyskytovaly velmi početné populace, a předpokládá se, že na všech kontinentech naší Země žilo přibližně 256 mil. osob. Největší podíl tehdejšího obyvatelstva reprezentovali lidé z Asie, kterých bylo zaznamenáno 180 mil., tudíž 70 % světové populace. Evropa ve zmiňovaném časovém období zastávala symbolickou druhou příčku s 14% podílem, což představovalo 35 mil. obyvatel. Za největší faktor zasahující do početního stavu osob jsou považovány různé

druhy epidemií, které poměrně často zapříčiňovaly rapidní poklesy obyvatelstva (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009).

Nafziger (2006) pod pojmem **demografický přechod**, popřípadě revoluce či tranzice, rozumí období rychlého nárůstu počtu osob mezi předindustriální a moderní společností. Počáteční stav se vyznačuje vysokou mírou narozených i zemřelých, avšak později je populace ovlivněna nízkou mírou porodnosti a úmrtnosti. Největší růst obyvatelstva, což dokládá také obrázek 2.4, je zaznamenán primárně ve druhé fázi, jelikož je dosahováno vysoké fertility a mortalita pozvolna klesá z důvodu růstu životní úrovně, lepších hygienických návyků či stravování. Klufová a Poláková (2010) doplňují, že na poklesu míry porodnosti společně s úmrtností se podílí velké množství faktorů, které se vzájemně ovlivňují, a tím je nutné demografický přechod chápat jako součást celkové přeměny společnosti. Změny totiž postihují veškeré procesy, ve kterých figurují lidé.

Obr. 2.4 Základní model demografického přechodu

Zdroj: Culková (2011), vlastní úprava

Mezi typy demografické revoluce patří (Klufová a Poláková, 2010):

- francouzský typ představující souběžný pokles míry porodnosti a úmrtnosti,
- anglický typ charakteristický v první fázi poklesem míry úmrtnosti a neměnnou úrovní míry porodnosti, která ve druhé části začne rovněž klesat,
- japonsko-mexický typ zahrnující růst míry porodnosti a pokles míry úmrtnosti v první fázi, a poté snížení míry porodnosti a stagnaci úmrtnosti.

Na konci 18. století ve Francii a Anglii nastal dle Klufové a Polákové (2010) první demografický přechod, ke kterému došlo hlavně z důvodu pokroku ve zdravotní péči a dalším společenským změnám (např. nárůstu vzdělanosti). Celý proces trval přibližně

150 let, avšak doba trvání se lišila podle konkrétních zemí, ve kterých se tento proces vyskytoval.

Další zásadní změny v reprodukci populace nastaly v období od poloviny 60. let 20. století, a tím hovoříme o druhém demografickém přechodu. Klíčovou roli sehrál vliv antikoncepce společně s postavením dítěte, úlohou rodiny či manželství. Obecně celou etapu můžeme označit jako modernizaci složenou ze tří základních složek zahrnující dle Klufové a Polákové (2010) technické, strukturální a kulturní změny.

Přibližně v polovině druhého tisíciletí byl zaregistrován větší početní nárůst světového obyvatelstva, přičemž hlavními reprezentanty byly evropské země, ve kterých došlo k již vysvětlené demografické tranzici. Z počátku docházelo k rozvoji potřebných řemesel a manufaktur jako nedílné součásti průmyslové revoluce, která se projevovala v 19. a 20. století, přičemž zemědělství přestalo plnit svou dominantní roli v národním hospodářství. V agrární produkci se snižovala poptávka po práci z důvodu inovací a nových technologií zajišťujících obživu neustále se zvyšujícího počtu obyvatel. Pracovní síla, která opustila zemědělskou sféru, se postupně koncentrovala do průmyslových měst, což znamenalo dosud nepříliš známou změnu v rozmístění osob (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009).

Z předchozích poznatků je patrné, že růst světové populace byl v minulosti zapříčiněn převážně snížením úmrtnosti. Opačná situace nastává v současné době, protože klesá úroveň plodnosti. Prokázaným jevem je propojení plodnosti s vyšším vzděláním jednotlivců, jelikož bohatí a vzdělaní lidé chtějí omezovat počet dětí, aby jim mohli zabezpečit kvalitní školní výuku, vyšší postavení ve společnosti či dokonce budoucí životní úroveň. Svůj podíl na snižující se plodnosti, nese také emancipace žen a podstatné zapojení žen do výdělečné činnosti. Ženy si také postupně začaly uvědomovat dopady ekonomické neaktivity v době mateřství. Kalibová, Pavlík a Vodáková (2009) také poukazují na tendenci individualismu osob spojený se zájmem o svobodu vedoucí k užívání antikoncepce.

Podle Kalibové, Pavlíka a Vodákové (2009) státy, ve kterých demografický přechod probíhal od konce 18. století do cca poloviny 20. století, jsou v současné době považovány za demograficky vyspělé. Ve druhé polovině minulého století zasáhl populační růst převážně nejméně rozvinuté země světa, avšak tento trend se od roku 1960 zpomalil. Výrazný pokrok rozvojového světa byl zaznamenán ve výrobě potravin, nových zemědělských pesticidů a zlepšení v oblasti dopravy či komunikace. Zajímavostí je fakt, že v současné době žije pouze v asijské části více než 50 % celkového obyvatelstva (Nafziger, 2006).

3 Základní charakteristika vybraných krajů

Peková, Pilný a Jetmar (2005) tvrdí, že již v 19. století se v mnohých zemích hledala optimální struktura územní samosprávy, včetně velikosti vyšších územních samosprávných celků z důvodu decentralizace, která představuje převedení povinnosti zabezpečit některé služby z ústřední vlády na nižší úroveň. V současné době je rozsah přenesené působnosti poměrně významný a zahrnuje např. oblast školství, památkové péče, sociální péče, zdravotnictví, územního plánování, péče o lesy a vody, životního prostředí, silniční dopravy apod. Dalším argumentem vzniku určitých oblastí, regionů či provincií bylo hledání logického rozdělení kompetencí v oblasti veřejného sektoru, a to především z důvodu zvýšení alokační efektivity.

Za okolnosti, které přispěly v minulých stoletích k rozvoji jednotlivých územních celků a sídel, lze považovat obchodní, řemeslné, později průmyslové či dopravní aktivity, které zapříčinily silný shluk pracovních sil do měst a posléze iniciovaly i jejich další rozvoj. Do takovýchto faktorů nemůžeme zařadit činnosti veřejného sektoru, jelikož v současné době vstupují pouze do schopnosti průmyslu vytvářet přirozené regiony v oblasti podpory regionotvorných funkcí a vytváření sociálního základny pro přicházející obyvatelstvo (Drastíková, Fachinelli, Kovář, Skřidlovská a Slavata, 2004).

Moderní pohled na regionální rozvoj byl u nás zaznamenán od roku 1990 a můžeme ho podle Smolíka (2004) rozdělit do tří vývojových období. První etapa začínala v roce 1990, kdy existovala snaha o vytvoření regionální politiky bez zásahů obcí či regionů z centrální úrovně. Následující érou bylo období po roce 1993, ve které sílilo využívání aktivit obcí a regionů. Rovněž docházelo k formulování prvních celostátních cílů regionální politiky. Poslední období po roce 1998 bylo ve znamení získání účinnější koordinační formy regionální politiky v ČR z centrální, regionální i místní úrovně.

Koutský (2012) uvádí, že ustanovení podoby jednotlivých českých krajů předcházela široká diskuze odborných i politických činitelů. Hlavním důvodem debat bylo hledání ideální konstrukce vymezení krajů, aby docházelo k efektivnímu a smysluplnému výkonu územní samosprávy v ČR a zároveň byly vyloučeny nedostatky předchozího uspořádání krajů, které fungovaly od roku 1960.

Proto na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, jehož účinnost byla stanovena na 1. ledna 2000, došlo v ČR ke vzniku 14 vyšších územních samosprávných celků (VÚSC) včetně hlavního města Prahy (viz. obrázek 3.1).

Územní celky však neplnily své funkce okamžitě. První volby do krajských zastupitelstev totiž proběhly až na podzim roku 2000 a od začátku roku 2001 docházelo k postupnému započetí činnosti krajských orgánů (Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds., 2004).

Obr. 3.1 Rozdělení území ČR na VÚSC

Zdroj: ÚP ČR (2016)

Pro vymezení VÚSC v České republice se např. použila tato kritéria:

- kvantifikovatelné okolnosti týkající se regionální struktury ČR,
- významná centra osídlení s poměrně přirozenou spádovou oblastí a rozvinutou dopravní obslužností,
- historické a historickogeografické hledisko,
- fyzickogeografické vlastnosti, zvláště přírodní překážky, průběh vodních toků atd.,
- regionální, politické, sociální a kulturní vazby v dané oblasti s ohledem na historickou souvislost.

Veškerá tato kritéria byla ve vládním návrhu z roku 1997 na vytvoření 13, respektive 14, VÚSC v České republice respektována (Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds., 2004).

3.1 Regiony soudržnosti

Každý stát EU prošel ve své historii svým samostatným vývojem, který s sebou nese rozdílné územněsprávní členění respektující přirozené potřeby tamní státní správy společně s obyvateli (Evropské strukturální a investiční fondy, 2012). Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds. (2004) vysvětlují, že ke vzájemnému porovnávání různých ukazatelů ekonomické či jiné vyspělosti nedochází pouze na úrovni jednoho státu, kde se využívají

kraje, okresy či jednotlivé obce, ale i na nadnárodní úrovni. Proto došlo k vytvoření tzv. nomenklatury územních statistických jednotek - NUTS, které jsou vytvořeny na jednotných principech. Důvodem vzniku těchto nových územních celků byly nejen statistické potřeby (např. sledování míry nezaměstnanosti a výpočet regionálního HDP), ale také účely zařazení regionů do strukturální politiky. Další příčinou nového územního rozdělení prostřednictvím NUTS je efektivní získávání finančních prostředků z evropských fondů, jelikož evropská kohezní politika je cílena především do územních jednotek s počtem obyvatel v rozmezí od 800 tisíc až 3 miliony, což v mnoha státech nebylo dodrženo (Evropské strukturální a investiční fondy, 2012).

Dosavadní historické a tradiční členění ČR většinou také nesplňovalo kritéria počtu obyvatel, a proto na základě usnesení vlády ČR č. 707 ze dne 26. října 1998 vznikly po dohodě s Eurostatem i na území ČR jednotky NUTS odpovídající úrovni NUTS I až V. Územní celky NUTS II (tzv. regiony soudržnosti) složené z NUTS III (krajů) vznikly v ČR jako zcela nové a dosud neznámé pro českou veřejnost. NUTS II představují mezistupeň mezi státem a jednotlivými kraji, a proto nejsou natolik geograficky opodstatněné, avšak velmi schůdně řešené. Na území našeho státu nalezneme celkem 8 regionů soudržnosti, jejichž jednotlivé názvy a krajská složení jsou následující (Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds., 2004):

- Praha (hlavní město Praha),
- Střední Čechy (pouze Středočeský kraj),
- Jihozápad (Jihočeský a Plzeňský kraj),
- Severozápad (Karlovarský a **Ústecký kraj**),
- Severovýchod (Liberecký, Královéhradecký a Pardubický kraj),
- Jihovýchod (Jihomoravský kraj a kraj Vysočina),
- Střední Morava (Olomoucký a Zlínský kraj),
- Moravskoslezsko (pouze **Moravskoslezský kraj**).

Pro vymezení územně správních úrovní je nutné vycházet z jejich komplementarity, což znamená, že souhrn všech nižších jednotek je zahrnut do řádově vyšší úrovně jednotky. V praxi dochází k zahrnování jedné nebo více územně správních jednotek daného státu. Příkladem je Rakousko, kde úroveň NUTS III je vytvořena ze skupiny okresů. V České republice jsou některé úrovně NUTS II tvořeny pouze jedním krajem a některé více kraji z důvodu podobného počtu obyvatel (Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds., 2004).

Obr. 3.2 Znázornění NUTS II a III v ČR

Zdroj: Evropské strukturální a investiční fondy (2012)

Můžeme si tedy ze struktury NUTS povšimnout, že regiony soudržnosti Praha, Střední Čechy a Moravskoslezsko jsou tvořeny pouze jedním krajem, tedy jednotkou NUTS nižšího stupně. U ostatních jednotek NUTS II pak hovoříme o spojení dvou či dokonce tří VÚSC. Jak uvádí Peková, Pilný a Jetmar (2005), v rámci výměry jednotek NUTS II je druhým nejmenším regionem soudržnosti pro nás důležitý region Moravskoslezsko a hned další příčku zaujímá region Severozápad (mj. tvořen Ústeckým krajem).

3.2 Rozdělení regionů ze socioekonomického hlediska

Výrazným zlomem v oblasti hospodářské výkonnosti a regionálního vývoje v ČR byl transformační proces z centrálně plánované ekonomiky na tržně orientované hospodářství, který byl započat na začátku 90. let minulého století. Na samotném začátku transformace se česká ekonomika vyznačovala minimálními regionálními rozdíly v oblasti ekonomických i sociálních indikátorů. Později však došlo k vytvoření výrazných regionálních nerovností, které se do současné doby nepodařilo ve větší míře potlačit. Tyto disparity jsou především spatřovány v míře nezaměstnanosti, úrovni HDP, míře investic a průměrných mzdách. Lze tedy usoudit, že regiony České republiky prošly transformačním procesem s různou úspěšností. Podstatné může být přijetí opatření poskytující pomoc méně úspěšným regionům, aby postupně docházelo ke snižování rozdílů vyspělosti regionů, jak popisuje Kadeřábková, Mates a Wokoun, eds. (2004).

Rozdílnou ekonomickou a sociální úroveň se zabývají také orgány EU. Jak uvádí Skála (2016), s novým programovým obdobím 2014–2020 došlo ke změně hospodářské úrovně regionů. Z původních dvou úrovní došlo k rozšíření na tři skupiny ekonomické vyspělosti. V současné době rozlišujeme **méně rozvinuté regiony** s HDP na obyvatele menším než

75 % průměrné hodnoty EU, dále pak **přechodné regiony**, které dosahují HDP na obyvatele v intervalu 75 % až 90 % průměru EU a v neposlední řadě **více rozvinuté regiony** s úrovní HDP na obyvatele více než 90 % průměrné hodnoty EU. Konkrétně pro ČR nedochází k nějaké změně oproti minulému programovacímu období, jelikož Praha jako jediný z regionů soudržnosti patří mezi více rozvinuté regiony a zbývajících 7 NUTS II spadá do kategorie méně rozvinutých regionů. Avšak podstatný je fakt, že regiony Jihovýchod, Jihozápad a Střední Čechy postupně dosahují hodnot odpovídajících regionům přechodným. Region soudržnost Moravskoslezsko v roce 2014 dosahoval 70,6 % a region Severozápad (součástí je Ústecký kraj) 62,9 % z průměrné hodnoty HDP na obyvatele v EU.

3.3 Moravskoslezský kraj

Jedním ze čtrnácti VÚSC ČR je také Moravskoslezský kraj nacházející se v severovýchodní části republiky, který sousedí s Polskou a Slovenskou republikou. Co se týče českého uspořádání, nachází se vedle kraje Olomouckého a Zlínského. Smolík (2004) dodává, že periferní poloha regionu z hlediska našeho státu nemusí být pouze nevýhodná, neboť Moravskoslezský kraj se nachází ve středu Evropy a může dokonce docházet k zhodnocení geografické polohy z důvodu vzniku společného hospodářského prostoru a posilování vlivu globalizace. Vnitřně se tento region dále rozděluje na 6 okresů (Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava-město) a 22 správních obvodů obcí s rozšířenou působností znázorněných v příloze č. 1. V rámci celkové rozlohy se kraj řadí na 6. místo (5 429 km²) v rámci porovnání s ostatními regiony, což představuje 6,9 % celkového území ČR. Největší část rozlohy představuje zemědělská půda, a to více než polovinu území. Další 35 % zaujímají lesní porosty rozprostřené převážně v horských oblastech Jeseníků a Beskyd. Velmi významným aspektem jsou také bohaté zásoby nerostných surovin, které daly směr postupného ekonomického a výrobního zaměření kraje. Jedná se převážně o černé uhlí, ložiska zemního plynu, břidlici, žulu, mramor, štěrkopísek, písek či cihlářské jíly (ČSÚ, 2016a).

Geografické rozložení kraje je velice pestré, jelikož na západě území se rozkládá masiv Hrubého Jeseníku s nejvyšší horou Pradědem, naopak v jihovýchodní části nalezneme pohoří Moravskoslezských a Slezských Beskyd s dominantou Lysé hory. Opakem typického průmyslového charakteru regionu jsou tři chráněné krajinné oblasti rozprostírající se po celém území kraje (AK ČR, 2013a).

Průmyslové odvětví má v severovýchodní části ČR dlouholetou tradici. Przybylová a kol. (2013) zmiňuje úplný zánik či silnou redukci zemědělství v oblasti Ostravska, ke kterému docházelo v průběhu 19. století společně s průmyslovou revolucí. Tento proces však postupoval velice pozvolna. Až teprve příchod železnice umožnil větší dynamiku změn, ke kterým docházelo díky tomu, že železnice umožnila migraci možných pracovníků, odbyt uhlí z ostravských dolů a výrobků z Vítkovických železáren. Moravská Ostrava se na samotném konci industrializace stala moderním velkoměstem spojeným s hutnictvím, které změnilo způsob lidského života, jazyk, kulturu, ale i složení obyvatelstva. Hutní výroba si totiž vyžádala velkou poptávku po pracovní síle, kterou místní obyvatelstvo nemohlo uspokojit, a proto docházelo k silné imigraci osob na Ostravsko. Přes dvě pětiny dělníků se zde trvale přesídlily ze vzdálenějších oblastí s tradiční železářskou výrobou, ale i z chudých podhorských oblastí s textilní výrobou. I přesto však bylo potřeba získat další žádané a zkušené pracovníky ze zahraničních industriálních center, mezi které patřilo Německo, Anglie, rakouské země habsburské monarchie, Polsko či Slovensko.

Drastíková, Fachinelli, Kovář, Skřídlovská a Slavata (2004) tvrdí, že s rozvojem průmyslových podniků došlo i k zabezpečování dalších obslužných činností, které představovaly vybudování bytů, škol, zdravotnických zařízení a technickou infrastrukturu (veřejné osvětlení, dodávky elektrické energie, doprava atd.). Velkou roli sehrály již zmíněné Vítkovice (dříve Vítkovické horní a hutní těžiřstvo) a důlní společnosti. AK ČR (2013a) doplňuje, že od 19. století patřila oblast Ostravska, Karvinska a Třinecka k velmi podstatným industriálním regionům v celé střední Evropě. V posledních letech však dochází k rozsáhlé restrukturalizaci z důvodu postupného útlumu hutní výroby a těžby černého uhlí i přesto, že je zde soustředěna téměř celá produkce ČR v tomto odvětví. Mírné rozvinutí lze spatřovat ve výrobě a rozvodu elektrické energie, plynu a vody, výrobě dopravních prostředků, potravinářském, tabákovém, chemickém či farmaceutickém průmyslu.

Smolík (2004) doplňuje, že i když je kraj neustále chápán spíše jako průmyslově orientovaná oblast, v současné době je jeho výrobní základna podstatným způsobem diverzifikovaná. Hruška a kol. (2012) je přesvědčen, že průmysl je v tomto regionu neustále podstatný a hraje klíčovou roli, avšak dochází ke snižování velikosti industriálních podniků, zvyšování významu lehkého průmyslu či propojení menších podniků prostřednictvím obchodních vztahů. Za další významný aspekt ovlivňující vývoj regionu lze považovat rozvoj informačních a komunikačních technologií, přesun pracovní síly do

sektoru služeb, narůst požadavků na zaměstnance či nerovnost v příjmech jednotlivých pracovníků. Ojedinelý v Moravskoslezském kraji je rovněž nejvyšší počet odvětvových klastrů v porovnání s ostatními kraji v ČR. V regionu např. působí Strojírenský klaster, IT klaster a ENVICRACK - klaster pro zpracování odpadů. Dle Smolíka (2004) je právě tento region prvním v ČR, ve kterém byla provedena analýza použití průmyslových klastrů. Později na základě rozboru vznikl strojírenský klaster za účelem reprezentování a podporování zájmů strojírenských podniků s cílem podporovat růst zaměstnanosti a bohatství v Moravskoslezském kraji.

Dle Ciencialy, Dronské, Nekolové a Šplíchalové (2014) je nejvíce osob zaměstnáno v odvětví (procentní vyjádření je spjato pouze s uvedenými oblastmi):

- zpracovatelského průmyslu (111 tis. osob - 47,7 %),
- zdravotní a sociální péče (28 tis. osob - 12,0 %),
- vzdělávání (27 tis. osob - 11,6 %),
- dopravy a skladování (18 tis. osob - 7,7 %)
- veřejné správy (18 tis. osob - 7,7 %)
- velkoobchodu a maloobchodu včetně oprav (17,5 tis. osob - 7,5 %) a
- těžby a dobývání (13 tis. osob - 5,6 %).

Rovněž více než polovina osob je zaměstnána ve společnostech s 250 a více zaměstnanci. Mezi největší zaměstnavatele mimo státní sektor můžeme zařadit OKD, a. s.; Trinecké železárny, a. s.; Vítkovice Machinery group, a. s. a ArcelorMittal, a. s.

Významnou roli mají i průmyslové zóny, jakožto zdroje pracovních míst. V Moravskoslezském kraji investoři ve svých zónách zaměstnali již téměř 22 tisíc pracovníků, a to převážně v průmyslových zónách v Ostravě-Hrabové, Nošovicích či Kopřivnici. Současné však lze poukázat na nedostatečně velkou lokalitu pro většího investora, která by se mohla nacházet na Karvinsku. Rovněž chybí noví investoři v blízkosti města Bruntál (Cienciala, Dronská, Nekolová, Špláchalová, 2014).

ČSÚ (2016a) poukazuje, že nejen pokles průmyslové výroby, ale i používání modernějších technologií a podstatné investice do ekologických opatření přinesly značné zlepšení životního prostředí, a to převážně v oblasti ovzduší. I přesto však Moravskoslezský kraj zůstává mezi ekologicky nejzatíženějšími oblastmi v ČR, což vyžaduje nutné kroky v oblasti kontaminace půdy a podzemních vod, důlních poklesů a znečištění povrchových vod a již zmíněného ovzduší. Podle Hrušky (2012) je nejvíce postiženou oblastí v rámci území regionu stále jádro ostravské aglomerace. Drastíková,

Fachinelli, Kovář, Skřídlovská a Slavata (2004) dodávají, že ostravská aglomerace má spíše z urbanistického hlediska konurbační charakter (tj. spojení několika velikostně srovnatelných obcí v jednu zastavenou plochu), přičemž na toto jádro dále navazují další subregiony, jakými jsou:

- českotěšínsko-třinecký,
- frýdecko-místecký,
- kopřivnicko-novojičínský,
- opavský.

Moravskoslezský kraj je dále jedním z nejvýznamnějších a nejaktivnějších žadatelů o podporu z finančních zdrojů EU čerpaných ČR. V porovnání s dalšími VÚSC ČR se region řadí mezi ty, kterým se daří získat nejvyšší objem peněžních prostředků v rámci operačních prostředků. Jednotlivé projekty jsou např. zaměřeny na vybavení a další úsporná energetická opatření škol, rekonstrukce sportovišť, transformaci sociálních služeb, podporu zaměstnanosti, podnikání či inovací, ochranu životního prostředí a rozvoj cestovního ruchu. Mezi největší projekty na území kraje lze zařadit (Cienciala, Dronská, Nekolová, Špláchalová, 2014):

- silnici I/58 Příbor (obchvat),
- novou fakultu FEI VŠB-TU Ostrava,
- integrované bezpečnostní centrum Moravskoslezského kraje,
- kolejové napojení letiště Leoše Janáčka v Ostravě,
- vybudování pavilonu interních lékařských oborů v Opavě apod.

Typický pro region je také počet obyvatel, který se pohybuje okolo 1,2 milionů osob, a proto se Moravskoslezský kraj stal třetím nejlidnatějším krajem v ČR s nadprůměrnou hustotou osídlení 224 obyvatel na km². Nadpoloviční většina osob žije ve městech s počtem obyvatel nad 20 tisíc, což je v rámci ČR nevídané, a zhruba čtvrtina obyvatel kraje žije pouze v krajské metropoli Ostravě. Mezi další velká města s počtem osob vyšším než 50 tisíc se řadí Havířov, Karviná, Opava a Frýdek-Místek (KÚ MSK, 2016). Smolík (2004) dodává, že v regionu žije více než 25 % osob v sídlech se sto tisíci obyvateli a více, což můžeme označit jako nadprůměrnou hodnotu, jelikož celostátní průměr se pohybuje okolo 21 %.

S obyvatelstvem také souvisí další problémy, se kterými se potýká nejen Moravskoslezský kraj. Jak uvádí ČSÚ (2016a), v současné době dochází k postupnému stárnutí populace, které je zapříčiněno primárně nízkou úrovní porodnosti. Sekundárním

aspektem snižujícího se počtu obyvatel je neustálý vliv emigrace do jiných částí republiky nebo dokonce států. Podstatné negativum lze rovněž spatřovat ve vyšším podílu nezaměstnaných osob, a to převážně dlouhodobě a strukturálně nezaměstnaných. Vysoké podíly jsou zaznamenány hlavně v okresech Bruntál a Karviná, které jsou často označovány za nejvíce problémové okresy celé ČR. Častý a pravidelný výskyt územních jednotek Moravskoslezského kraje mezi strukturálně postiženými a hospodářsky slabými regiony našeho státu potvrzuje také Smolík (2004).

Výhodou zmiňovaného kraje je kvalitní vzdělávací systém, který zahrnuje 442 základních škol, 139 středních škol (z toho 44 působících v oboru gymnázií) a 2 konzervatoře. Velmi významné jsou rovněž vyšší odborné školy, kterých zde působí 13 a dále 5 vysokých škol včetně Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava (KÚ MSK, 2016). Tichá (2015) zdůrazňuje, že kraj má vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva oproti Ústeckému kraji, a to především u mladých lidí. Oblasti vzdělání je podrobněji věnována část kapitoly 4.2.

Velkým přínosem v ekonomickém vývoji kraje je dopravní infrastruktura zahrnující mimo jiné dálnici D1 mezi Lipníkem nad Bečvou a Bohumínem spojující region s metropolí ČR a dalšími vyspělými regiony EU. Výhodou je také hustá železniční síť evropského významu, včetně tratě Praha – Bohumín. Dráha jako jediná v ČR spojuje moravskoslezskou metropoli a ostatní obce s leteckým spojením zabezpečovaným mezinárodním letištěm Leoše Janáčka v Mošnově, které disponuje přistávací plochou pro všechny kategorie letadel bez jakýchkoliv omezení (ČSÚ, 2016a).

V katastru Moravskoslezského kraje se mimo jiné nachází velké množství stavebních a technických památek, mezi které patří např. zámek v Hradci nad Moravicí, Kravařích nebo hrad Sovinec či Hukvaldy. Specifikem regionu zůstávají průmyslové památky, které jsou svým charakterem ojedinělé v rámci celé republiky. Mezi takováto specifika patří Technické muzeum automobilů Tatra v Kopřivnici, Vagonářské muzeum ve Studénce, Hornické muzeum v Ostravě či bývalý industriální areál Dolní oblast Vítkovice v Ostravě. Na území celého regionu se také koná mnoho kulturních a sportovních událostí (Colours of Ostrava, Dny NATO, Zlatá tretra, Mistrovství světa v ledním hokeji, Mistrovství Evropy v krasobruslení apod.), které přináší povědomí o regionu a další ekonomické důsledky, jelikož tyto události navštíví návštěvníci nejen tuzemští, ale i z celé Evropy či světa (AK ČR, 2013a).

3.4 Ústecký kraj

Na severozápadě ČR se nachází Ústecký kraj, který tvoří státní hranici se Spolkovou republikou Německo, a to konkrétně se spolkovou zemí Sasko. Dále pak v rámci našeho státu sousedí s Libereckým, Karlovarským, Plzeňským a Středočeským krajem. Celý kraj je rozdělen do celkem sedmi okresů (Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem) zobrazených v příloze č. 2, které se dále člení na 354 obcí různých velikostí. Od 1. ledna 2003 v Ústeckém kraji existuje celkem 16 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (např. Bílina, Kadaň, Litoměřice, Lovosice, Roudnice nad Labem, Varnsdorf) a 30 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem. Rozlohou i podílem zemědělské půdy a zalesněním je Ústecký kraj podobný Moravskoslezskému. Rozloha kraje představuje 6,8 % plochy celé ČR, tedy 5 335 km². Území regionu je z 52 % využito ve formě zemědělské půdy, 30 % zaujímají lesy a vodní plochy se rozkládají na 2 % území. Celkový povrch kraje je z geografického pohledu velice pestrý, jelikož podél hranic s Německem se nachází Krušné hory a v jihovýchodní části kraje se rozprostírají roviny s historicky nejznámější horou Řípem. V kraji lze také nalézt různé a velmi časté prameny minerálních či termálních vod (ČSÚ, 2015).

Ekonomický ráz územní jednotky je historicky určen podobně jako v případě Moravskoslezského kraje podstatným nerostným bohatstvím nacházejícím se na území regionu. Jedná se převážně o rozsáhlá ložiska hnědého uhlí, kvalitních sklářských a slévarenských písků či kamene. Vysoce rozvinutá průmyslová výroba, převážně v oblasti těžby uhlí, strojírenství, energetiky, chemického či sklářského průmyslu, je soustředěna do čtyř oblastí, do kterých řadíme okresy Chomutov, Most, Teplice a částečně Ústí nad Labem. Svůj podstatný význam má také zemědělský sektor, a to převážně díky pěstování ovoce, zeleniny, chmele či vinné révy, která je soustředěna na zrekultivované pozemky po těžbě hnědého uhlí. Typickou periferní oblastí je v severní části regionu Šluknovsko z důvodu značné odlehlosti a obtížné dostupnosti z centrální části kraje (ČSÚ, 2015). AK ČR (2013b) dodává, že donedávna byl region velkým energetickým zdrojem celé republiky, avšak v současné době se věnuje vytváření předpokladů pro přicházející investory, kteří obohacují hospodářskou činnost kraje svými podnikatelskými záměry s ekologicky šetrnou činností. Podstatnou možností mohou být i zrekultivovaná území po těžbě nerostných surovin, kterých se na území regionu rozprostírá celá řada.

Mezi největší zaměstnavatele ve zmiňovaném regionu patří společnosti Krajská zdravotní, a. s.; Severočeské doly, a. s. a AGC Automotive Czech, a. s. (Cienciala,

Dronská, Nekolová a Šplíchalová, 2014). Dle ČSÚ (2015) Krajská zdravotní, a. s. od roku 2007 sdružuje několik zdravotnických zařízení, konkrétně se jedná o Masarykovu nemocnici v Ústí nad Labem, Nemocnici v Děčíně, Teplicích, Mostě a Chomutově.

Jak již z předchozích informací vyplývá, nejvíce osob v Ústeckém kraji je dle Ciencialy, Dronské, Nekolové a Šplíchalové (2014) zaměstnáno v odvětví (procentní vyjádření souvisí pouze s uvedenými oblastmi):

- zpracovatelského průmyslu (95 tis. osob - 35,1 %),
- velkoobchodu a maloobchodu včetně oprav (43,5 tis. osob - 16,0 %),
- stavebnictví (37,2 tis. osob - 13,7 %),
- zdravotní a sociální péče (25,8 tis. osob - 9,5 %),
- doprava a skladování (25,4 tis. osob - 9,4 %),
- veřejná správa a obrana (23 tis. osob - 8,5 %) a
- vzdělávání (20,7 tis. osob - 7,6 %).

Cienciala, Dronská, Nekolová a Šplíchalová (2014) dále informují, že i v Ústeckém kraji mají průmyslové zóny významný vliv na tvorbu nových pracovních míst, jelikož ty nejvýznamnější z nich vytvořily téměř 12 tisíc míst. Nejúspěšnější lokalitou se stala zóna Verne v Klášterci nad Ohří a strategická průmyslová zóna Triangl. Nedostatek investorů však trápí oblast Děčínska, a proto existuje snaha o zlepšení dopravního napojení těchto lokalit stejně jako v Moravskoslezském kraji.

Koutský (2012) upozorňuje, že dochází k postupné zaostalosti Ústeckého kraje v oblasti výzkumu, vývoje a technologií, což se nejspíše projeví v budoucím ekonomickém vývoji.

Jak tvrdí ČSÚ (2015), industriální charakter hospodářství kraje z minulosti měl a dosud i má nepříznivý dopad na životní prostředí, jelikož výrazná povrchová těžba hnědého uhlí značně poškodila přirozeně vytvořenou krajinu, která se nyní postupně obnovuje prostřednictvím velmi nákladné rekultivace. Kraj se rovněž potýká s vysokou koncentrací emisí oxidu siřičitého a oxidů dusíku. AK ČR (2013b) však dodává, že v posledních letech došlo k výraznému zlepšení v kvalitě životního prostředí, a to např. z důvodu odsíření uhelných elektráren či výstavbě nových čistíren odpadních vod zlepšujících kvalitu řeky Labe protékající značnou částí území regionu. Rozsah kanalizace je dle Koutského (2012) v Ústeckém kraji dlouhodobě na dobré úrovni, poněvadž přibližně 77 % obyvatel je napojeno na veřejnou kanalizaci a 66 % obyvatel na kanalizaci s čistírnou odpadních vod, což představuje nejlepší situaci s ohledem na ostatní regiony.

Samozřejmostí je, že i Ústecký kraj podobně jako Moravskoslezský kraj využívá finanční prostředky EU k různým účelům, od pořízení užitkových vozidel k dopravní obsluze při chovu ryb, rekonstrukce sportovišť, modernizace infrastruktury až po rozvoj cestovního ruchu či rozvoje měst. Největšími projekty na území VÚSC se staly projekty s názvem (Cienciala, Dronská, Nekolová, Špláchalová, 2014):

- moderní železniční vozidla pro Ústecký kraj,
- rychlostní silnice R7 Sulec (obchvat),
- centrum sportu a volného času (zimní stadion Chomutov) či
- rekonstrukce úseku I/13 – Podbořany Petrohrad, silnice II 224 (první etapa),

Horská, Maur a Musil (2002) popisují, že populační vývoj v oblasti Ústí nad Labem byl v polovině 19. století značně ovlivněn trendem stěhování pracovníků do míst, kde působily továrny a existovaly značné pracovní příležitosti. V roce 1830 žilo v Ústí nad Labem pouze 2 000 obyvatel, avšak při sčítání lidu roku 1869 bylo zjištěno skoro 11 000 osob. Změnu lze přisuzovat počátku těžby hnědého uhlí včetně jeho levné dopravy po řece Labi do Saska a rovněž připojení města na hlavní železniční trasu tehdejší monarchie. Významné je také složení obyvatelstva, protože v roce 1869 měla necelá třetina obyvatel původní ústeckou příslušnost. Nově příchozí osoby pocházely především z německy mluvících okresů severních Čech. K obdobné situaci docházelo také v jiných částech ústecké aglomerace.

Ke konci roku 2014 kraj vykazoval 823 972 osob žijících na jeho území, což jej zařadilo na pátou příčku v ČR. V rámci hustoty zalidnění lze region zařadit do kategorie nadprůměrných oblastí s hodnotou 154 obyvatel/km², je tak čtvrtým nejzalidněnějším územím v republice po hlavním městě Praze, Moravskoslezském a Jihomoravském kraji. Nejvíce osídlenou oblastí je podkrušnohorská hnědouhelná pánev, naopak méně zalidněnou částí kraje jsou Krušné hory a okresy Louny a Litoměřice. Ústí nad Labem se v současné době může pyšnit označením největší obce regionu a krajského města s relativně mladým obyvatelstvem, jelikož průměrný věk dosahuje úrovně 41,2 let, naproti tomu v Ostravě 42,1 let (ČSÚ, 2015). Koutský (2012) zmiňuje, že v kraji dochází k vysoké míře urbanizace, jelikož 79,1 % obyvatel žije v městech a dochází k vyliďňování menších venkovských sídel. Tento druh migrace se však projevuje ve většině krajů ČR. Velké negativum lze spatřovat v nejvyšším podílu nezaměstnaných osob v celorepublikovém srovnání, což je zapříčiněno poklesem těžby hnědého uhlí, restrukturalizací společností,

útlumem různých výrob či zemědělství. Tato situace velice připomíná vývoj v Moravskoslezském kraji (ČSÚ, 2015).

Dle AK ČR (2013b) lze usoudit, že Ústecký kraj v porovnání s jinými oblastmi země nemá příliš rozvinutou strukturu vzdělanosti, avšak existuje snaha situaci napravit a výrazně zlepšit. Tichá (2015) poukazuje na nízké podíly vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva ve všech věkových kategoriích, ženy dokonce obsazují poslední a muži předposlední příčku ve srovnání s ostatními kraji ČR za rok 2010. ČSÚ (2015) uvádí, že síť školských zařízení tvoří celkem 357 mateřských škol, 277 základních škol a 94 středních odborných škol včetně gymnázií. V Ústeckém kraji samozřejmě působí i několik vysokých škol např. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně a Vysoká škola aplikované psychologie, s. r. o. AK ČR (2013b) dodává, že se na území regionu nachází i dopravní fakulta Českého vysokého učení technického.

Značným přínosem pro kraj je dopravní obslužnost dána vazbou na EU. Katastrem okresu Teplice a Litoměřice prochází důležitá mezinárodní silniční trasa E55, která propojuje severní a jižní část Evropského kontinentu a dále u Lovosic přechází na dálnici D8. Dalším významným dopravním tahem je silnice spojující Karlovarský a Liberecký kraj podél Krušných hor. Kromě toho v Ústeckém kraji nalezneme velmi důležitou železniční mezinárodní trať směřující ze Spolkové republiky Německo do hlavního města Prahy (ČSÚ, 2015). Koutský (2012) uvádí, že největším nedostatkem se stal špatný stav silnic II. a III. třídy či chybějící obchvaty měst. Podstatný je fakt, že tento problém netrápí pouze uvedený kraj, nýbrž i jiné regiony státu. Ekologickou výhodou kraje je vodní cesta, která umožňuje po řece Labi prostřednictvím lodní přepravy dopravovat různé komodity do přístavu v Hamburku (ČSÚ, 2015). Nutno podotknout, že popisovaný druh dopravy není v českých přírodních podmínkách samozřejmostí.

Na území regionu se nachází velké množství historických památek díky bohaté historii osídlování, které každoročně navštíví značná část návštěvníků. Příkladem je románská rotunda na již zmíněném Řípu, zámky Ploskovice či Libochovice, městská památková rezervace Litoměřice a památkově chráněné městské jádro v Roudnici nad Labem. V průběhu roku se pořádají na výstavišti v Litoměřicích různé akce, mezi které např. patří prodejní výstava zaměřená na pěstitelství ovoce a zeleniny s názvem Zahrada Čech nebo veletrh bytového a stavebního zboží Můj dům, můj hrad. Opakem znečištěných průmyslových oblastí je národní park České Švýcarsko s dominantním skalním útvarem zvaným Pravčická brána. Ústecký kraj se také stal dějištěm sportovních akcí konajících se mimo jiné na moderním dostihovém závodišti hipodrom, autodromu či golfovém hřišti

v Mostě (ČSÚ, 2015). Koutský (2012) zdůrazňuje, že Ústecký kraj má diverzifikovaný potenciál v rozvoji cestovního ruchu, což můžeme označit za silnou stránku kraje. Opakem však zůstává podprůměrná návštěvnost regionu v porovnání s ostatními kraji ČR a slabá vybavenost pro konání kongresů či veletrhů.

3.5 Shrnutí podobnosti územních jednotek

I přes značný rozdíl v geografickém umístění v rámci prostoru ČR mají oba VÚSC výrazné shody v různých oblastech. Avšak vyskytují se i skutečnosti, které mohou vývoj obou regionů odlišně determinovat.

Významným faktorem ekonomického rozvoje územních jednotek se staly bohaté zásoby nerostných surovin rozprostírající se na katastrech krajů, které určily odvětvové zaměření místních ekonomik. Podstatnou oblastí se stala těžba hnědého/černého uhlí, strojírenství, energetika či chemická výroba. Dlouhodobě dochází k postupné restrukturalizaci regionů z důvodu útlumu dobývání nerostných surovin a těžkého průmyslu, což se v současné době nejvíce projevuje na území Moravskoslezského kraje.

S industriálním charakterem regionů také souvisí formování obyvatelstva, jelikož v minulosti si hutní výroba a další odvětví hospodářství neustále žádala nové pracovníky, kteří zde přicházeli z různých částí Evropy. Velká část přistěhovalců pocházela z německy mluvících zemí, Anglie, rakouských zemí habsburské monarchie, Polska či Slovenska, což vyvolávalo vznik nových obydlí a kolonií v okolí průmyslových podniků.

Velká koncentrace industriální výroby měla negativní dopad na životní prostředí, se kterým neustále bojovaly a do dnes bojují oba kraje. Představitelé regionů a jednotlivých organizací se snaží předejít zvýšeným emisím v ovzduší, kontaminaci půdy a podzemních vod. Rovněž jsou prováděny rekultivace krajiny poznamenané těžbou uhlí. Výhodou Ústeckého kraje v oblasti ekologie je možnost přepravovat různé komodity vodní dopravou, která je výrazně šetrnější oproti jiným druhům přepravy.

Značná odlišnost se projevuje ve školském systému, který je kvalitnější v Moravskoslezském kraji (podrobněji je rozebrána úroveň vzdělanosti tamních obyvatel v podkapitole 4.2).

4 Analýza vybraných ekonomických a demografických ukazatelů

Následující kapitola je věnována rozboru jednotlivých ukazatelů, které se týkají ekonomického a demografického vývoje Moravskoslezského a Ústeckého kraje. Snahou je, aby sledované období bylo u všech indikátorů stejné (2000–2015) z důvodu lepší vypovídací schopnosti a propojení jednotlivých ukazatelů, avšak nastávají situace, kdy časová řada začíná později z nedostupnosti údajů. Veškerá data jsou okomentována prostřednictvím porovnání mezi zmíněnými kraji, a tím je i postupně splněn cíl bakalářské práce. Na konci kapitoly jsou shrnuty všechny zjištěné poznatky.

4.1 Ekonomický vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji

Tato podkapitola je zaměřena na hospodářský vývoj ve výše uvedených krajích prostřednictvím různých ekonomických indikátorů, mezi které patří hrubý domácí produkt (HDP), obecná míra nezaměstnanosti, podíl nezaměstnaných osob, průměrné hrubé měsíční mzdy společně s jejich mediány a průměrná výše plného starobního důchodu. Ekonomické postavení krajů je také srovnáno s průměrem ČR.

Tab. 4.1 Podíl kraje na tvorbě celostátního HDP (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
MSK	10,3	9,7	10,0	10,4	10,2	10,2	10,1	9,7	9,8	10,2	10,2	9,8	9,7
ULK	6,4	6,7	6,6	6,5	6,5	6,3	6,4	6,4	6,6	6,3	6,3	6,0	6,0

Zdroj: ČSÚ (2016d), vlastní zpracování

Tabulka 4.1 informuje, jak se jednotlivé regiony podílejí na tvorbě celostátního HDP. Dlouhodobě lze hovořit o vyšším vlivu moravskoslezské ekonomiky na státní úrovni, jelikož podíl se pohybuje v intervalu od 9,7 % do 10,4 %, kdežto hospodářství v Ústeckém kraji pouze v rozmezí 6,0 % až 6,7 %. Nejnižší rozdíl mezi zmíněnými kraji byl zaznamenán v roce 2003, jehož výše činila rovné 3 procentní body. K opačné situaci, tedy k největším odchylkám, docházelo v letech 2002, 2005, 2007, 2011 či 2012, které dosahovaly totožné úrovně 3,9 procentních bodů. V roce 2014 se Moravskoslezský kraj umístil na 4. místě nejvíce přispívajících regionů ke tvorbě celostátního HDP, a to ihned po hlavním městě Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji s 9,7% podílem. Ihned další příčku zaujímá Ústecký kraj s hodnotou podílu 6,0 % (ČSÚ, 2016d). Tudíž můžeme konstatovat, že se kraje nacházely v první polovině žebříčku a podstatně ovlivňovaly vývoj

českého hospodářství, což zapříčiňoval vyšší počet obyvatel a průmyslové zaměření územních jednotek.

Tab. 4.2 HDP/obyv. v běžných cenách (v Kč)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
MSK	177 830	193 711	201 235	210 015	241 377	266 984	280 125	306 426
ULK	190 661	202 771	213 188	227 987	245 340	259 757	277 425	295 466
ČR	230 969	250 649	262 199	274 579	299 567	318 345	341 604	371 204
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MSK	322 178	303 351	311 598	329 361	332 781	324 580	344 328	357 939
ULK	306 244	306 617	298 627	302 300	303 122	302 416	309 863	334 249
ČR	384 992	373 810	375 921	384 289	386 317	389 900	409 870	432 006

Zdroj: ČSÚ (2017a,b,j), vlastní zpracování

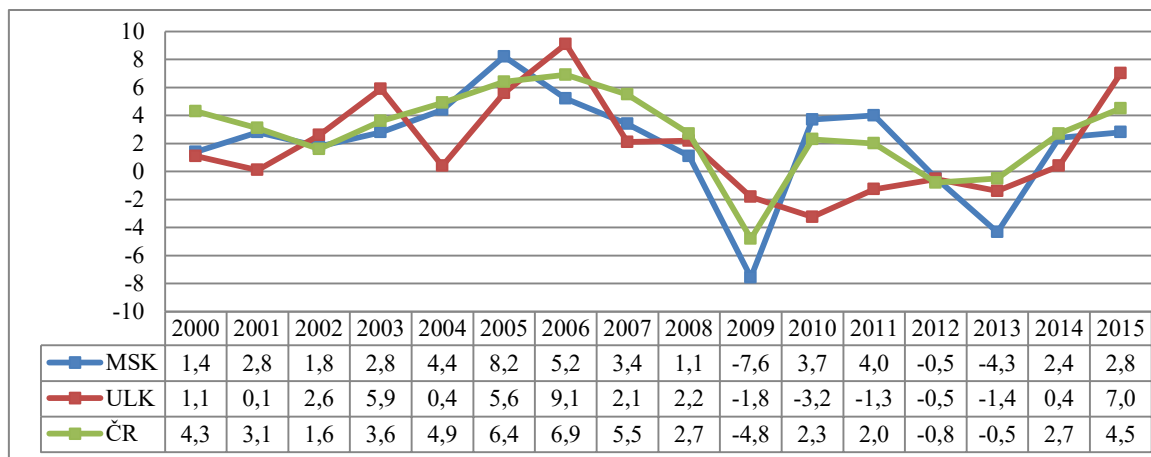
Pozn.: Data jsou zpětně revidována.

Tabulka 4.2 znázorňuje trend HDP/obyv. jakožto nejvýznamnějšího ukazatele ekonomické výkonnosti v národním hospodářství. Jedná se o celkovou peněžní hodnotu nově vytvořených statků a služeb na určitém území za dané období přepočítaný na jednoho obyvatele z důvodu odlišných velikostí územních jednotek, přičemž podstatné je vzájemné porovnání mezi jednotlivými kraji (Tichá, 2015). Nutno upozornit, že v tabulce 4.2 jsou hodnoty v běžných cenách, což znamená neočištění dat od inflačních tlaků v ekonomice, avšak ovlivnění v daných letech je na území ČR totožné. V roce 2000 můžeme sledovat nižší úroveň HDP/obyv. u Moravskoslezského kraje oproti Ústeckému o 12 831 Kč, přičemž v roce 2004 se tento rozdíl zmenšil a činil pouze 3 963 Kč. Ihned v následujícím roce (tj. 2005) byla zaznamenána výměna pozic krajů, jelikož moravskoslezské HDP/obyv. dosáhlo vyšší hodnoty oproti Ústeckému kraji o 7 227 Kč. Nižší úroveň indikátoru se v Ústeckém kraji vyskytovala i v následujících letech, a to až do konce sledovaného období, kdy úroveň HDP/obyv. v Moravskoslezském kraji dosáhla 357 939 Kč a v Ústeckém kraji 334 249 Kč. Rozdíl mezi jednotlivými regiony tedy činil 23 690 Kč ve prospěch Moravskoslezského kraje. Vyčíslení meziročních změn nominálního HDP/obyv. je znázorněno v příloze č. 3.

Zároveň můžeme konstatovat, že celostátní HDP/obyv. bylo neustále na vyšší úrovni, jelikož hlavní město Praha tuto průměrnou hodnotu ČR neustále navyšuje (např. v roce 2015 byla zaznamenána výše HDP hlavního města Prahy 881 411 Kč). Odchylna republikového HDP/obyv. k ústeckému dosahovala v roce 2000 pouze 40 308 Kč

a o patnáct let později již 97 757 Kč. Velmi obdobná situace nastala v porovnání k moravskoslezským údajům.

Graf 4.3 Meziroční tempo růstu HDP ve stálých cenách (v %)

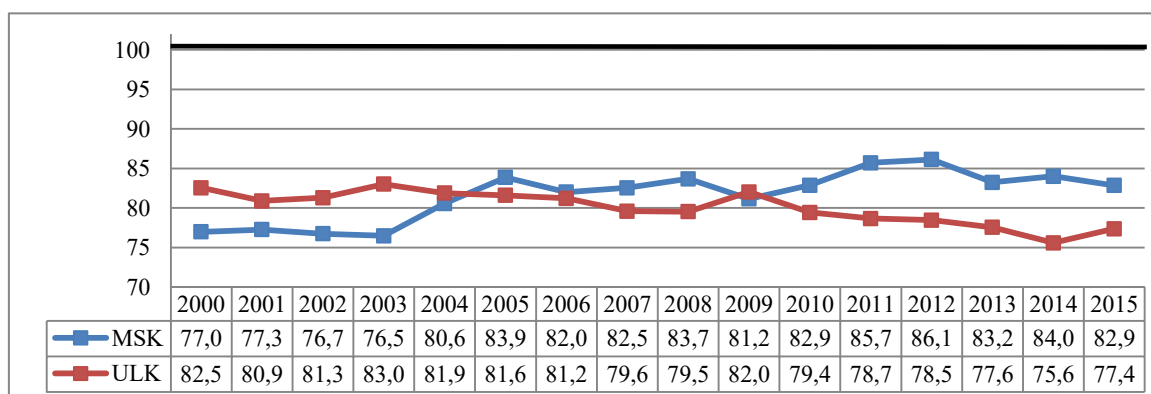

Zdroj: ČSÚ (2017a,b,j), vlastní zpracování

Podobným ukazatelem je meziroční tempo růstu HDP ve stálých cenách, přičemž výhoda tohoto indikátoru je spatřována v odstranění inflačního zkreslení. Na základě grafu 4.3 můžeme říci, že v roce 2000 oba regiony vykazovaly skoro totožné hodnoty (odlišnost pouze 0,3 procentního bodu), avšak rozdíl k hodnotám za celou ČR byl výrazně větší. V následujících letech docházelo k rozdílným trendům. Podstatný byl pokles HDP ve stálých cenách v roce 2009, 2012 a 2013 u Moravskoslezského kraje a v letech 2009 až 2013 u ústeckých hodnot. Důvodem byla celosvětová hospodářská krize, která postihla i českou ekonomiku. Podstatný rozdíl v úrovni krajských indikátoru nastal v roce 2010, který činil 6,9 procentních bodů, přičemž Ústecký kraj vykazoval dokonce zmíněný pokles HDP. Zároveň se v tomto kraji v roce 2009 hospodářská krize neprojevila příliš výrazně, nicméně zatěžovala místní ekonomiku mnohem déle.

Významné k určení ekonomické vyspělosti regionu je také vyčíslení vztahu HDP/obyv. konkrétních regionů k celorepublikovému průměru, který představuje 100% hodnotu. Údaje o jeho vývoji nalezneme v grafu 4.4. Lze si povšimnout, že v počátečním roce 2000 dosahovalo HDP/obyv. Moravskoslezský kraj 77,0 % průměru ČR, kdežto v Ústeckém kraji 82,5 % (rozdíl 5,5 procentních bodů). Důležitým zlomem byl rok 2005, kdy úroveň HDP/obyv. v Moravskoslezském regionu dosahovala vyššího procentního vyjádření vzhledem k celorepublikovému průměru než v Ústeckém kraji.

Graf 4.4 HDP/obyv., ČR = 100 % (v %)

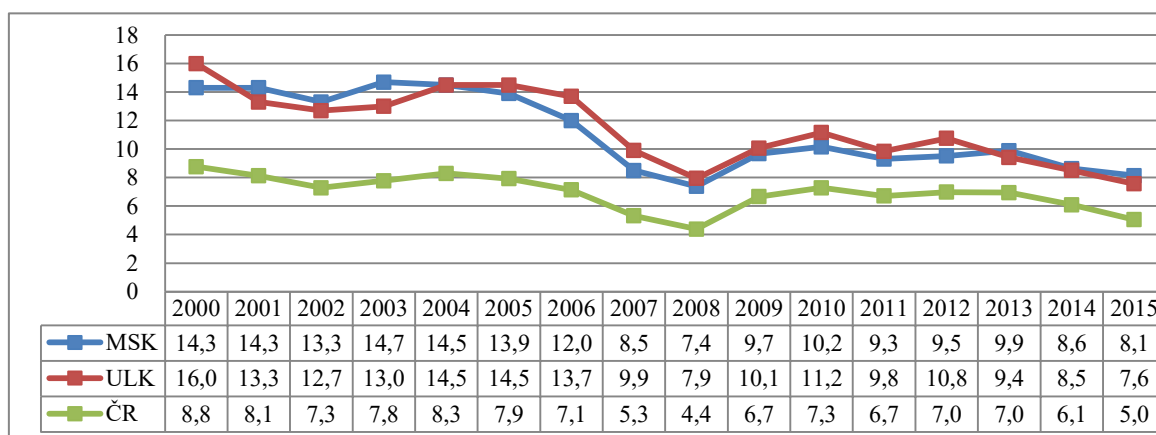
Zdroj: ČSÚ (2017a,b), vlastní zpracování

Postupný nárůst ekonomické úrovně v Moravskoslezském kraji a pokles v Ústeckém kraji se projevoval i v následujících letech s výjimkou roku 2009. Na konci zkoumaného období dosahovalo moravskoslezské HDP/obyv. 82,9 % úrovně celostátního průměru a ústecké pouze 77,4 %, což znamená, že odchylka činila opět 5,5 procentních bodů. Nutné je také podotknout, že po celou sledovanou dobu se jednalo u obou zmíněných územních jednotek o podprůměrnou hodnotu ve vztahu k ČR z důvodu mnohem větší ekonomické síly hlavního města Prahy.

Nezaměstnanost, mzdy a sociální zabezpečení

Oblast nezaměstnanosti se stala dalším podstatným okruhem indikátorů ekonomického vývoje všech zemí. Jak uvádí Tichá (2015), nezaměstnanost lze vnímat jako nerovnováhu na trhu práce v případě, že nedochází k souladu mezi poptávkou po pracovnících a jejich nabídkou. V níže zobrazeném grafu 4.5 je znázorněn vývoj obecné míry nezaměstnanosti zmiňovaných krajů, ale také celé ČR. Ukazatel představuje podíl počtu nezaměstnaných osob na celkové pracovní síle a je konstruován podle metodiky Eurostatu vypracované na základě doporučení Mezinárodní organizace práce (ČSÚ, 2017i).

Totožnou výši obecné míry nezaměstnanosti na úrovni 14,5 % kraje dosahovaly dle grafu 4.5 v roce 2004. V následujícím období docházelo k postupnému poklesu, a to až do roku 2008, kdy nastal opakovaný nárůst sledovaného ukazatele. Nejnižší míra nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji činila 7,4 % a vyskytovala se v již zmiňovaném roce 2008, opakem byl rok 2003 (14,7 %). V Ústeckém kraji byla zjištěna nejnižší hodnota 7,6 % v roce 2015 a nejvyšší úroveň míry nezaměstnanosti byla zaznamenána v roce 2000 (16,0 %).

Graf 4.5 Obecná míra nezaměstnanosti (v %)

Zdroj: ČSÚ (2017c,d; 2016h), vlastní zpracování

Rovněž lze usoudit, že Ústecký kraj se potýká po většinu sledovaného období s vyšší obecnou mírou nezaměstnanosti, než je tomu v kraji Moravskoslezském. I přesto dlouhodobě patří oba regiony ke skupině oblastí, které vykazují nadprůměrnou míru nezaměstnanosti v porovnání s ostatními regiony ČR. Rozdíl mezi dosahovanými hodnotami krajů a celé republiky se oproti roku 2000 výrazně zmenšil.

Tab. 4.6 Podíl nezaměstnaných osob v jednotlivých krajích a okresech (v %)

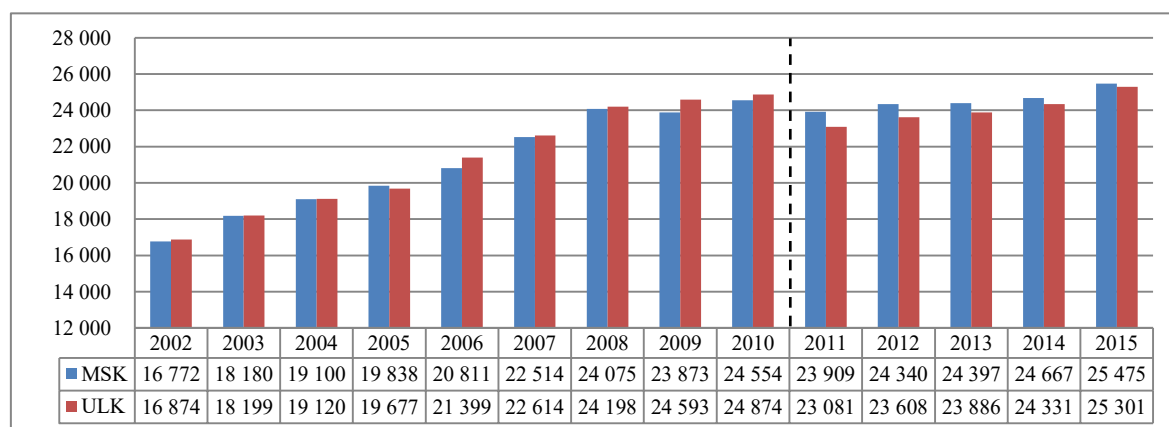
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ČR	6,6	5,8	4,5	4,5	7,1	7,4	6,8	7,4	8,2	7,5	6,2
Bruntál	11,2	9,7	7,7	7,9	11,4	12,5	12,3	13,1	14,3	13,5	11,6
Frýdek-Místek	8,6	8,0	5,7	4,2	7,0	6,8	5,9	6,8	7,6	7,0	5,6
Karviná	12,8	11,8	9,6	8,1	10,5	10,6	9,9	10,8	12,5	12,1	11,0
Nový Jičín	8,0	6,7	4,4	4,8	9,3	8,3	6,8	7,4	8,1	6,9	5,3
Opava	8,1	7,6	5,8	5,3	7,8	8,5	7,6	8,1	9,0	8,2	7,1
Ostrava-město	11,0	8,8	6,9	6,0	8,4	8,8	8,5	9,7	11,6	11,0	10,1
MSK	10,2	9,0	6,9	6,1	8,9	9,0	8,3	9,2	10,5	9,8	8,6
Děčín	11,0	9,8	8,5	8,2	10,8	11,1	10,0	10,7	11,2	10,3	8,8
Chomutov	11,5	9,4	6,9	6,7	9,8	9,9	9,9	10,8	11,9	11,0	9,4
Litoměřice	8,8	8,1	6,2	6,0	8,3	8,8	7,8	8,3	9,8	9,2	7,3
Louny	11,4	10,0	7,4	7,1	9,6	10,0	9,4	10,0	10,9	9,9	8,0
Most	16,2	14,8	11,0	9,4	11,6	11,7	11,5	12,3	13,5	12,8	11,1
Teplice	10,5	10,1	7,5	6,7	9,3	9,7	9,1	9,8	10,2	9,0	7,4
Ústí nad Labem	9,7	9,4	7,6	7,0	9,5	10,5	10,7	11,3	12,7	12,5	10,4
ULK	11,3	10,2	7,9	7,3	9,9	10,2	9,8	10,5	11,5	10,7	8,9

Zdroj: ČSÚ (2017k), vlastní zpracování

Nezaměstnanost se také vyjadřuje pomocí podílu nezaměstnaných osob, který MPSV ČR (2017) definuje jako podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let k celkovému počtu obyvatel ve stejném věku, a proto se liší od obecné míry nezaměstnanosti. Zmiňovaný ukazatel se využívá od roku 2013, avšak jeho hodnoty jsou dostupné od roku 2005 díky zpětného přepočítání. Indikátor se mimo jiné používá na regionální porovnání mezi jednotlivými okresy. Z tabulky 4.6 vyplývá, že vyšší podíl nezaměstnaných osob dlouhodobě vykazuje Ústecký kraj, přičemž Moravskoslezský kraj také dosahuje nadprůměrné výše vzhledem k průměru ČR. V letech 2009 a 2010 docházelo k nárůstu nezaměstnanosti z důvodu dopadů ekonomické krize, avšak poté následoval neustálý pokles díky ožívání ekonomiky. Na konci sledovaného období činil rozdíl mezi krajskými hodnotami pouze 0,3 procentních bodů. Důležité je poukázat na okresní rozdíly. Velmi problémovými oblastmi v Moravskoslezském kraji byly okresy Bruntál, Karviná a také Ostrava-město s vyšším podílem nezaměstnaných osob než 10 %. U ústeckých okresů nedocházelo v roce 2015 k tak podstatným odchylkám, avšak 10% hranici přesahují okresy Most a Ústí nad Labem.

Nedílnou součástí hospodářské vyspělosti územních jednotek jsou také údaje o průměrných mzdách, které jsou získávány prostřednictvím výběrového šetření mezd Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) a Ministerstva financí. Klíčová je skutečnost, že mzdy jsou přímo sledovány u jednotlivých zaměstnanců, nikoliv jako celkové objemy mzdových prostředků na úrovni podniků a organizací (ČSÚ, 2016f). Průměrná mzda je vypočtena na základě reálné odpracované doby, což znamená, že není zahrnuto období nemoci či dalších neplacených nepřítomností v zaměstnání.

Graf 4.7 Průměrná výše mzdy pro obě pohlaví (v Kč)

Zdroj: ČSÚ (2017e,f), vlastní zpracování

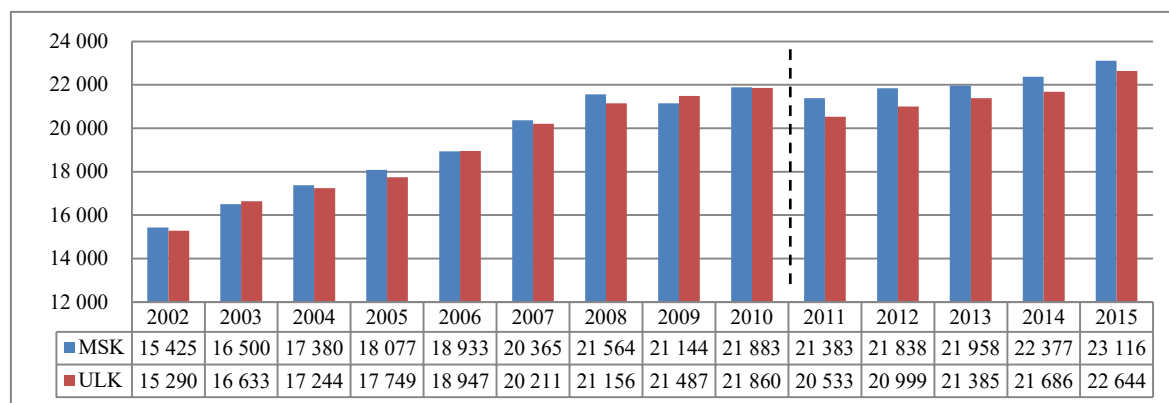
Pozn.: Údaje jsou získány na základě výběrového šetření, přičemž do roku 2010 (včetně) se nezahrnovaly podnikatelské subjekty do 10 zaměstnanců. Od roku 2011 jsou sledováni všichni zaměstnanci.

Od začátku zkoumaného období docházelo k neustálému nárůstu průměrných nominálních mezd pro obě pohlaví s výjimkou roku 2009, ve kterém došlo v Moravskoslezském kraji k mírnému poklesu, což dokazuje graf 4.7. Odchyly mezi jednotlivými regiony byly pouze v řádu desítek korun, jelikož obě krajské ekonomiky jsou podobně zaměřeny a vykazují srovnatelné makroekonomické údaje. Zlomový byl rok 2011, jelikož nastala změna v metodice výpočtu ukazatele, což mělo za následek propad sledované průměrné výše mzdy. V následujících letech se zmenšoval rozdíl mezi územními jednotkami, který v roce 2015 dosahoval pouze 174 Kč. Vlivem relativně nízkého meziročního nárůstu spotřebitelských cen (0,3 %) vzrostla průměrná reálná mzda za rok 2015 v Ústeckém kraji o 3,7 %, kdežto v Moravskoslezském kraji pouze o 3,0 % (ČSÚ, 2016f,g).

Zároveň lze dodat, že neustále existují znatelné rozdíly mezi průměrnými příjmy mužů a žen. Výjimkou nezůstal ani rok 2015, jelikož v Moravskoslezském kraji činila tato odchylka ve prospěch mužů 6 012 Kč a v Ústeckém kraji 5 400 Kč, přičemž celorepubliková průměrná odlišnost dosahuje přibližně 6 700 Kč (ČSÚ, 2016f,g).

Ve výběrovém šetření mezd pracovníků se nevyužívá pouze průměrná mzda, ale také medián, který mnohem lépe vypovídá o skutečné mzdě získané od svého zaměstnavatele. Podstatné je, že indikátor určuje mzdu uprostřed mzdového rozdělení, tedy polovina zaměstnanců má pak nižší a druhá polovina vyšší příjmy než zjištěný medián (ČSÚ, 2016f).

Graf 4.8 Medián mezd pro obě pohlaví (v Kč)

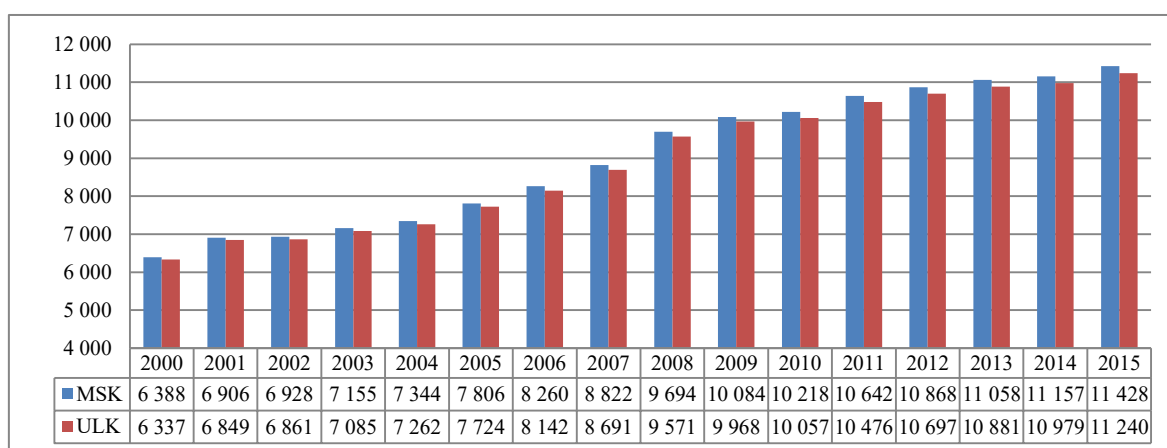
Zdroj: ČSÚ (2017e,f), vlastní zpracování

Pozn.: Údaje jsou získány na základě výběrového šetření, přičemž do roku 2010 (včetně) se nezahrnovaly podnikatelské subjekty do 10 zaměstnanců. Od roku 2011 jsou sledováni všichni zaměstnanci.

V grafu 4.8 můžeme sledovat velice podobný vývoj mediánu mezd pro obě pohlaví, jako tomu bylo u průměrných mezd. Do roku 2010 byly minimální rozdíly mezi mediány,

vyjma roku 2008 a 2009. V roce 2011 došlo i zde ke změně metodiky, což přineslo odchylku indikátoru mezi porovnávanými kraji, která byla nejcitelnější právě v roce provedení změny, a to ve výši 850 Kč. Na konci sledovaného období byl rozdíl vyčíslen pouze na 472 Kč, přičemž vyšší hodnotu dosahoval jako ve většině případů Moravskoslezský kraj, který se zároveň umístil na 6. nejvyšším místě podle mediánu mezi regiony ČR. Kdežto Ústecký kraj obsadil 8. místo, což znamená spodní polovinu všech VÚSC na území státu (ČSÚ, 2016f,g). Dle ČSÚ (2017l) také vyplývá, že medián mezd celé ČR dosahoval 21 782 Kč za rok 2011, 21 997 Kč (2012), 22 266 Kč (2013), 22 844 Kč (2014) a 23 726 Kč (2015). Lze rovněž usoudit, že v roce 2012 činil rozdíl mezi moravskoslezským a celorepublikovým mediánem pouze 159 Kč, kdežto na konci sledovaného období již 610 Kč. Zvýšila se tedy mzdová nerovnost mezi kraji.

Graf 4.9 Průměrný měsíční plný starobní důchod (v Kč)

Zdroj: ČSÚ (2016b,c), vlastní zpracování

Pozn.: Od roku 2010 se invalidní důchod vyplácený ke dni dovršení věku 65 let mění na starobní důchod, přičemž není započten poměrný starobní důchod.

Zajímavým indikátorem je vedle průměrné mzdy a mediánu mezd také průměrný měsíční plný starobní důchod, který stát povinně vyplácí skupině občanů ČR a je znázorněn v grafu 4.9. V celém sledovaném období docházelo k nárůstu plného starobního důchodu, avšak nutné je také zohlednit inflační tlaky v ekonomice. S jistotou však lze říci, že po celou dobu zkoumání vyšší vyplácené plné starobní důchody získávají moravskoslezští senioři oproti těm ústeckým. Odchylka mezi získanými příjmy starobních důchodců v dlouhém období neustále narůstá, jelikož v roce 2000 činil pouze 51 Kč, na konci pozorovaného období již 188 Kč. Lze tedy konstatovat, že zvýšení rozdílu mezi regiony postupuje mnohem vyšším tempem, než nárůst plných měsíčních starobních důchodů. Zajímavostí zůstává fakt, že v roce 2015 průměrná moravskoslezská plná penze

převyšovala o 65 Kč průměrnou výši ČR (tj. 11 363 Kč), avšak netvořila ani polovinu tamního mediánu mzdy (ČSÚ, 2016f). V Ústeckém kraji však průměrná výše zaostávala oproti republikové hodnotě o 123 Kč, a také nedosahovala ani poloviční úrovně ústecké střední hodnoty mzdy (ČSÚ, 2016g).

4.2 Demografický vývoj v Moravskoslezském a Ústeckém kraji

Následující podkapitola se zabývá populačními změnami ve společnosti v uvedených krajích, které jsou znázorněny skrz jednotlivé ukazatele, do kterých řadíme hrubou míru porodnosti či úmrtnosti, počet přistěhovaných či vystěhovaných osob na 1 000 obyvatel, celkový přírůstek, úhrnnou plodnost, naději dožití při narození podle pohlaví, věkovou strukturu, průměrný věk, index stáří tamního obyvatelstva a celkový počet osob pobírající plný starobní důchod. V neposlední řadě se zaměříme na vzdělanost osob ve věku 15 a více let či podíl studentů na středních a vysokých školách v jednotlivých školních či akademických letech.

K 31. 12. 2015 bydlelo v Moravskoslezském kraji celkem 1 213 311 osob, přičemž v průběhu roku došlo k poklesu počtu obyvatel o 4 365 osob, což představuje výrazný meziroční pokles. S trendem úbytku osob se region potýká již od roku 1995. V Ústeckém kraji bylo zaznamenáno 822 826 obyvatel s meziročním poklesem 1 146 osob. Jelikož u obou VÚSC došlo k meziročnímu poklesu počtu obyvatel, řadí se mezi dalších 6 krajů na území ČR, které se vyznačují úbytkem obyvatelstva (ČSÚ, 2016f,g). Podrobnější přehled o celkovém počtu obyvatel obou regionů v letech 2000–2015 nabízí příloha č. 4.

Tabulka 4.10 dokládá populační změny, které se vyskytly v Moravskoslezském a Ústeckém kraji v letech 2000–2015 v rámci přirozeného, migračního a celkového přírůstku na 1 000 obyvatel (tzn. vyjádření v promilích). Hrubá míra porodnosti v Ústeckém kraji dosahovala vždy vyšších hodnot, což např. v roce 2002 znamenalo, že v tamním regionu se narodilo o jedno dítě více (tzn. 10 dětí na 1 000 obyvatel), než tomu bylo v kraji Moravskoslezském. Opakem natality je úmrtnost nebo-li mortalita, jejíž hrubá míra se v regionech příliš nelišila a pohybovala se okolo 10 a 11 ‰. Větší odchylky však byly zaznamenány v letech 2002 a 2003. Obě tyto složky se promítají do přirozeného přírůstku přepočítaného na 1 000 obyvatel. Dlouhodobě dochází v Moravskoslezském kraji k většímu přirozenému úbytku či menšímu přirozenému přírůstku, což je primárně zapříčiněno nižší mírou porodnosti.

Tab. 4.10 Změny populace na 1 000 osob v Moravskoslezském a Ústeckém kraji (v ‰)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Moravskoslezský kraj																
porodnost	8,8	8,9	9,0	9,2	9,4	9,7	9,9	10,7	10,7	10,6	10,5	9,6	9,6	9,5	9,8	9,8
úmrtnost	10,1	10,3	10,4	10,6	10,4	10,4	10,1	10,1	10,4	10,6	10,7	10,9	10,7	10,9	10,8	11,2
přirozený přírůstek	-1,2	-1,3	-1,3	-1,5	-1,0	-0,7	-0,2	0,6	0,3	0,0	-0,2	-1,3	-1,1	-1,4	-0,9	-1,4
přistěhování	2,6	3,3	4,4	5,2	4,7	4,0	4,2	5,9	5,3	3,9	3,6	3,3	3,6	3,6	3,9	4,2
vystěhování	4,0	5,0	5,6	5,6	5,8	5,3	5,1	6,0	5,3	6,2	6,8	5,3	5,7	6,1	6,4	6,4
migrační saldo	-1,4	-1,7	-1,3	-0,4	-1,1	-1,3	-1,0	-0,1	-0,1	-2,3	-3,2	-2,0	-2,2	-2,5	-2,5	-2,2
celkový přírůstek	-2,7	-3,0	-2,6	-1,9	-2,1	-2,0	-1,2	0,5	0,3	-2,3	-3,3	-3,3	-3,3	-3,9	-3,4	-3,6
Ústecký kraj																
porodnost	9,7	9,6	10,0	10,2	10,5	10,6	10,9	11,8	12,0	11,5	11,1	10,4	9,9	9,8	10,1	10,1
úmrtnost	10,6	10,8	11,3	11,3	10,9	10,9	10,6	10,6	10,6	10,6	10,7	10,7	10,8	11,2	10,7	11,2
přirozený přírůstek	-0,9	-1,2	-1,3	-1,1	-0,4	-0,3	0,3	1,2	1,5	0,9	0,4	-0,2	-0,9	-1,5	-0,7	-1,1
přistěhování	6,3	7,5	9,7	10,8	10,5	11,2	11,7	19,9	15,1	9,5	9,1	8,0	8,1	8,4	8,8	8,9
vystěhování	5,6	7,5	8,0	8,3	8,6	9,7	11,8	11,5	10,9	10,0	9,7	8,2	8,8	9,0	9,5	9,2
migrační saldo	0,8	0,0	1,7	2,5	1,9	1,5	-0,2	8,4	4,2	-0,5	-0,6	-0,3	-0,6	-0,5	-0,7	-0,3
celkový přírůstek	-0,2	-1,1	0,3	1,4	1,5	1,3	0,1	9,6	5,6	0,4	-0,2	-0,5	-1,5	-2,0	-1,4	-1,4

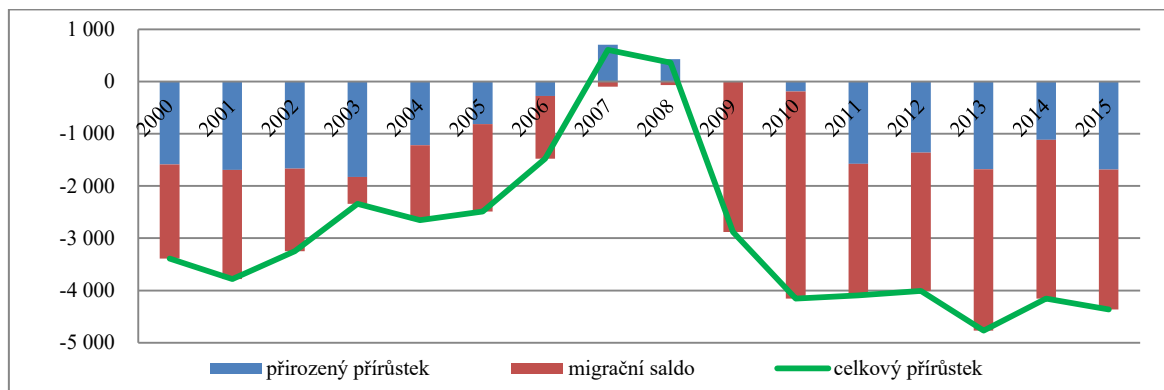
Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Výraznější rozdíly se vyskytovaly v migraci osob. Vyšší hrubá míra přistěhovaných (jak české, tak i jiné národnosti) byla zaznamenána v Ústeckém kraji, přičemž v roce 2007 se přistěhovalo bezmála 20 osob na 1 000 obyvatel. Odchylka hrubé míry přistěhování mezi zmíněnými kraji se pohybovala v rozmezí přibližně 4–14 osob, což představuje poměrně výraznou odlišnost regionů. Nutno ale zmínit, že v Moravskoslezském kraji v posledních 5 letech dochází k postupnému nárůstu přistěhovaných osob. Opakem jsou osoby, které se z regionu vystěhovávají. S odlivem osob se potýkají oba kraje, Ústecký kraj zaznamenal ve zkoumaném období míru emigrace 5,6–11,8 ‰. V Moravskoslezském kraji byla míra odstěhovaných osob nižší (4,0–6,4 ‰). Lze tedy vyvodit, že více osob na 1 000 obyvatel se odstěhovalo z Ústeckého kraje, avšak i přesto vykazovala územní jednotka pozitivnější výsledek migračního salda, než tomu bylo v Moravskoslezském kraji, a to díky většímu přílivu obyvatel do regionu.

Nejpodstatnější je celkový přírůstek, který se skládá z přirozeného přírůstku a migračního salda. Z výše uvedené tabulky vyplývá, že v Moravskoslezském kraji se za celé sledované období vyskytoval kladný celkový přírůstek pouze v letech 2007 a 2008. Znepokojující je fakt, že v posledních 6 letech nedochází ke zlepšení a celkový úbytek dosahuje hodnot přes 3 ‰. Dle ČSÚ (2016f) se kraj potýká s nejnižším počtem obyvatel ve

své historii. K celkovému úbytku ústeckého obyvatelstva samozřejmě dochází také, avšak v podstatně menší míře, jelikož z 16 sledujících let došlo k poklesu celkového obyvatelstva pouze v polovině z nich. Dokonce dle ČSÚ (2016g) byl v roce 2015 zaznamenán nárůst celkového počtu osob v okresech Litoměřice a Ústí nad Labem.

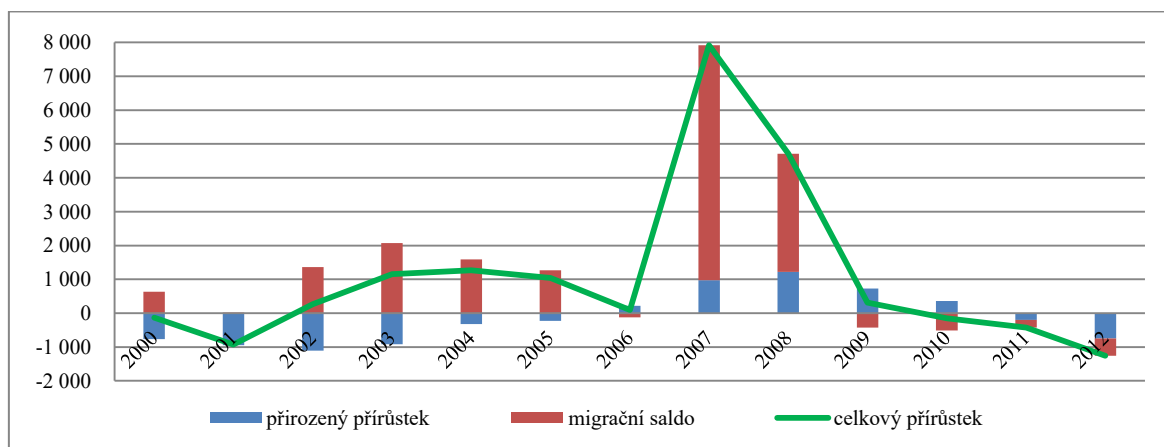
Graf 4.11 Celkový přírůstek v Moravskoslezském kraji (počet osob)

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Vysokou míru emigrace i imigrace v Ústeckém kraji a mnohem nižší míru imigrace v Moravskoslezském kraji dokládají také grafy 4.11 a 4.12, které vyjadřují populačních změny v absolutních počtech osob. Za příčinu přílivu osob do Ústeckého kraje můžeme označit méně nákladné bydlení než ve Středočeském kraji a hlavním městě Praze, ve kterém jsou lidé zaměstnáni a denně dojíždí díky výborné železniční či silniční dopravní obslužnosti. Dalším důvodem může být možnost pracovat v nedalekém Německu či snad lepší kvalita ovzduší oproti Moravskoslezskému kraji.

Graf. 4.12 Celkový přírůstek v Ústeckém kraji (počet osob)

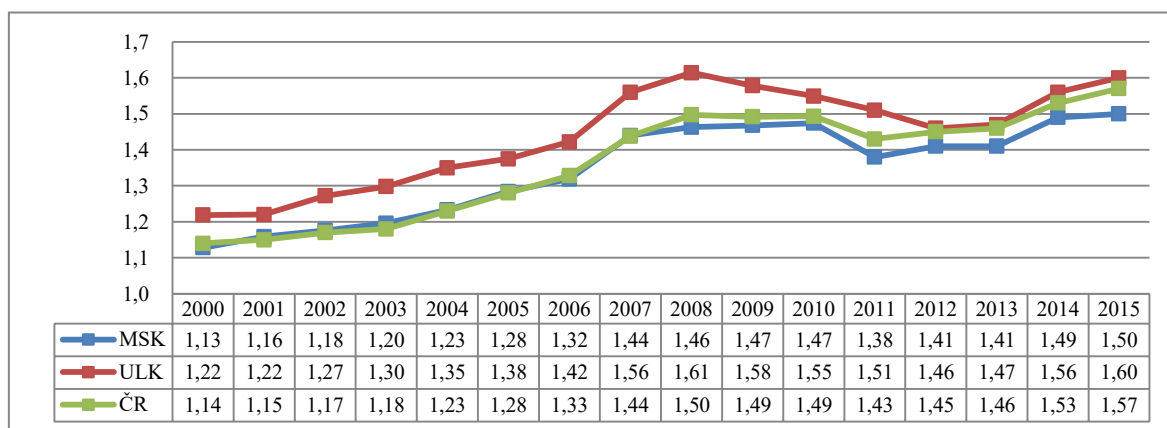

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Mezi kraje s vysokým počtem přistěhovaných osob patří např. hlavní město Praha, Středočeský, Jihomoravský či Ústecký kraj. Je tedy velmi pravděpodobné, že velká část moravskoslezského, potažmo i ústeckého obyvatelstva míří do těchto regionů. V roce 2015 zaznamenal Moravskoslezský kraj z celkového přílivu přistěhovaných 37,6 % cizinců, kdežto Ústecký kraj pouze 29,4 %. Opakem však je skupina, která mířila z ČR do jiného státu, kterých bylo za rok 2015 18,0 % z celkového počtu moravskoslezských imigrantů a 13,0 % z ústeckých (ČSÚ, 2016i).

Podstatným demografickým indikátorem je mimo jiné úhrnná plodnost, jejíž hodnoty jsou uvedeny v následujícím grafu 4.13.

Graf 4.13 Úhrnná plodnost (počet dětí)

Zdroj: ČSÚ (2016j, 2006), vlastní zpracování

Úhrnná plodnost v jednotlivých regionech a celé ČR ve sledovaném období narůstala (po dramatickém propadu porodnosti v 90. letech) s mírným výkyvem, který nastal po roce 2008. Na začátku sledovaného období vykazoval Moravskoslezský kraj lehce podprůměrnou hodnotu 1,13 (tzn. že na 1 ženu v reprodukčním věku připadalo 1,13 dítěte) a Ústecký kraj nadprůměrnou hodnotu 1,22 oproti průměru ČR, který činil 1,14⁴. V následujících letech docházelo ke zvětšování rozdílu moravskoslezských údajů k těm celostátním, kdežto ústecká odchylka se zmenšovala. Úhrnná plodnost v roce 2015 vystoupala na 1,50 pro Moravskoslezský kraj a 1,60 pro Ústecký kraj. Podprůměrným údajem ve vztahu k ČR se na konci zkoumaného období kromě Moravskoslezského kraje vyznačovalo také hlavní město Praha společně s kraji Plzeňským, Karlovarským, Olomouckým a Zlínským (ČSÚ, 2016j).

⁴ Všechny počáteční hodnoty úhrnné plodnosti byly pod hranicí 1,3 dítěte na 1 ženu, které v dlouhém období zapříčiňují postupné vymírání populace, tzv. lowest-low fertility (Tichá, 2015).

Tab. 4.14 Naděje dožití při narození podle pohlaví (v letech)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
muži																
MSK	70,13	70,27	70,57	70,68	70,88	71,33	71,86	72,31	72,30	72,45	72,64	72,71	73,29	73,81	74,05	74,21
ULK	69,83	70,09	69,95	69,73	70,17	70,76	71,16	71,38	71,73	72,01	72,25	72,76	72,97	73,04	73,56	73,89
ženy																
MSK	77,77	77,82	77,99	77,97	78,17	78,55	78,84	79,27	79,41	79,41	79,74	79,86	79,73	79,99	80,63	80,95
ULK	76,59	76,50	76,48	76,89	77,23	77,27	77,47	78,10	78,48	78,52	78,59	78,70	79,01	79,00	79,27	79,59

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Odrazem vývoje úmrtnosti je naděje dožití při narození (tzv. střední délka života) sledovaná jednotlivě pro muže a ženy, která je znázorněna v tabulce 4.14. V počátečním roce 2000 dosahovala naděje dožití při narození u moravskoslezského obyvatelstva 70,13 let pro muže a 77,77 let pro ženy. V Ústeckém kraji byly hodnoty nejnižší v ČR, a to ve stejném pořadí na úrovni 69,83 let a 76,59 let. V následujících letech docházelo k postupnému navyšování naděje dožití z důvodu pokroku v lékařství, lepších stravovacích návyků apod. Rovněž lze konstatovat, že vyšší naděje dožití se vyskytuje u moravskoslezské populace, což také souvisí s průměrným věkem. Zároveň je podstatné zjištění, že mužská část má menší pravděpodobnost dosáhnout vyššího věku při úmrtí mimo jiné proto, že působí na fyzicky náročnějších pracovních pozicích.

Tab. 4.15 Věková struktura obyvatelstva (v %)

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MSK	0-14	17,2	16,8	16,3	15,9	15,7	15,0	14,7	14,5	14,3	14,3	14,4	14,5	14,6	14,6	14,7	14,9
	15-64	70,5	70,8	71,1	71,4	71,2	71,6	71,6	71,5	71,2	70,9	70,5	69,7	69,0	68,4	67,7	67,1
	65 a více	12,3	12,4	12,6	12,7	13,1	13,3	13,7	14,1	14,5	14,9	15,2	15,8	16,4	17,0	17,5	18,1
ULK	0-14	17,0	16,7	16,4	16,1	15,9	15,7	15,5	15,3	15,2	15,2	15,3	15,5	15,5	15,6	15,7	15,8
	15-64	70,9	71,1	71,4	71,6	71,7	71,7	71,7	71,7	71,5	71,1	70,7	69,7	68,8	68,0	67,2	66,5
	65 a více	12,2	12,2	12,2	12,2	12,4	12,6	12,8	13,0	13,3	13,7	14,0	14,8	15,7	16,4	17,1	17,7

Zdroj: ČSÚ (2016b,c,e), vlastní zpracování (2000–2006 vlastní výpočty)

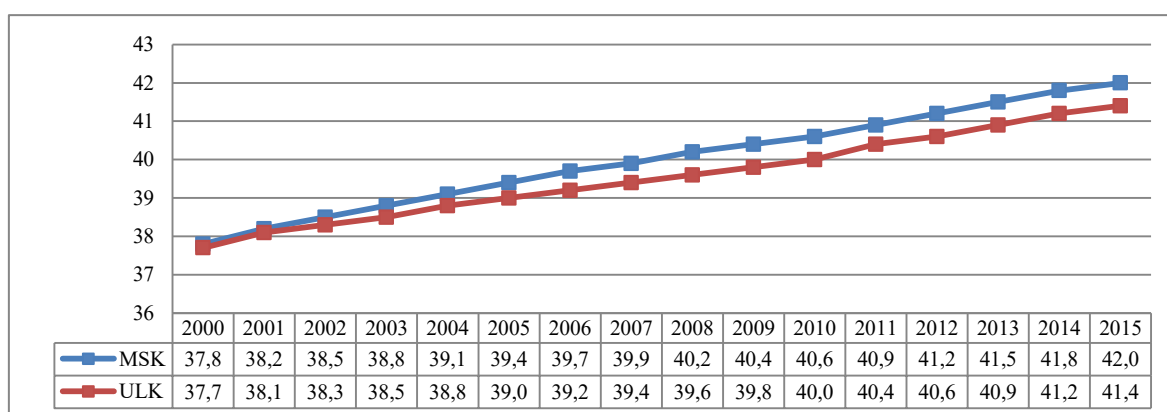
Podíl populace v jednotlivých věkových kategoriích dokládá tabulka 4.15, která je rozdělena do tří skupin. První skupinou jsou děti do 14 let (včetně), která v Moravskoslezském kraji na začátku sledovaného období reprezentovala 17,2 %, kdežto v Ústeckém o 0,2 procentní body méně (tzn. 17,0 %). U obou krajů docházelo k postupnému snižování podílu až do roku 2008 a od roku 2010 nastal postupný a mírný nárůst zmiňované složky obyvatelstva. Moravskoslezské děti tvořily v roce 2015 14,9 %

tamní populace a ústecké 15,8 %, což představuje odchylku 0,9 procentních bodů. Celorepublikový průměr této skupiny dosahoval v roce 2015 úrovně 15,4 % (ČSÚ, 2016g). Hlavní příčinou zmenšování podílu dětí je nižší úroveň porodnosti a neustálé prodlužování délky života obyvatel.

Další kategorie zahrnuje veškeré osoby ve věku 15–64 let, jejichž podíl tvořil v roce 2000 přesných 70,5 % moravskoslezské a 70,9 % ústecké populace. Z počátku pozorovaného období docházelo k postupnému nárůstu procentního vyjádření, avšak okolo roku 2007 se trend vývoje změnil a nastal pokles. Konečné hodnoty proto vykazovaly 67,1 % v Moravskoslezském a 66,5 % v Ústeckém kraji. Větší propad byl proto zaznamenán u ústecké složky populace, a to 4,4 procentní body.

Poslední část populace zaujímá obyvatelstvo s věkem 65 a více let, která primárně potvrzuje postupné stárnutí obyvatelstva konkrétních regionů, ale i celé ČR. Počáteční podíl seniorské složky činil 12,3 % moravskoslezských a 12,2 % ústeckých osob, přičemž rozdíl mezi regiony je zanedbatelný. V dalších letech se podíl neustále navyšoval a v některých letech poměrně vysokou meziroční změnou. Konečná hodnota se v Moravskoslezském kraji vyšplhala na 18,1 %, kdežto v Ústeckém o 0,4 procentní body méně (17,7 %). Lze tedy usoudit vyšší míru stárnutí obyvatelstva v Moravskoslezském kraji. Celorepublikový průměr nejstarší věkové kategorie populace činil v roce 2015 18,3 %, tudíž námi zkoumané územní jednotky mají překvapivě podprůměrné podíly (ČSÚ, 2016g). Tato skutečnost je spojována s podprůměrnou nadějí dožití obou krajů v rámci ČR.

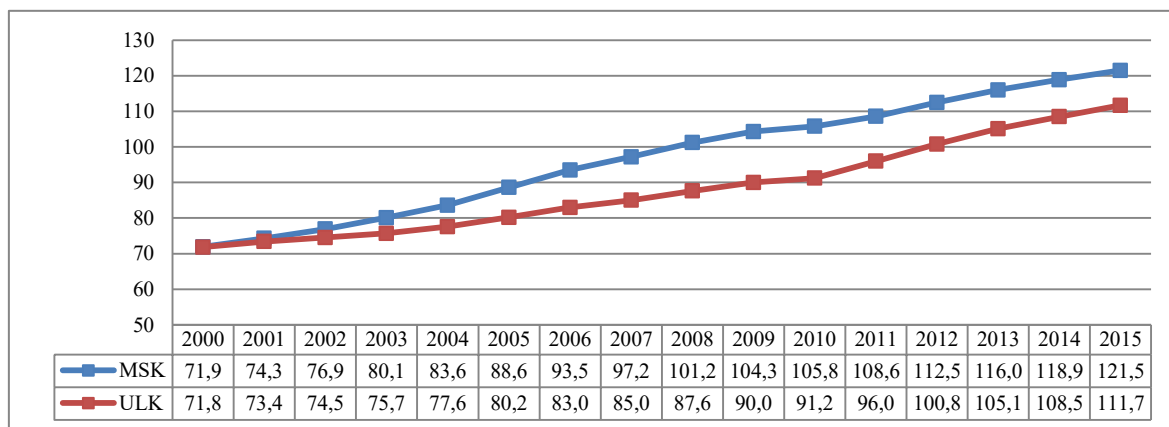
Graf 4.16 Průměrný věk osob (v letech)

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Nejen na věkovém složení obyvatelstva lze sledovat postupné stárnutí obyvatel, což dokazuje graf 4.16, zaměřený na průměrný věk ve zmíněných krajích, který je definován jako aritmetický průměr věku všech jednotlivců dané populace. Počáteční hodnoty dosahovaly skoro totožné výše (37,8 a 37,7 let), přičemž v následujících letech se průměrný věk neustále zvyšoval v rozmezí meziročních změn od 0,2 do 0,4 let u moravskoslezských i ústeckých osob. Z grafu je patrné, že průměrný věk v Moravskoslezském kraji narůstal rychlejším tempem než v Ústeckém kraji, a to kvůli nižší míře porodnosti. Jak již bylo zmíněno, na samotném začátku sledovaného období činil rozdíl mezi porovnávanými regiony pouze 0,1 roku. V dalších letech se tato odchylka neustále zvyšovala. V roce 2015 se průměrný věk moravskoslezských obyvatel vyšplhal na úroveň 42,0 let a osobám žijícím na území Ústeckého kraje na 41,4 let. Zajímavostí je, že do roku 2011 mělo ústecké obyvatelstvo nejnižší průměrný věk mezi regiony ČR. Od roku 2012 mu patří pomyslná druhá příčka ihned po Středočeském kraji (ČSÚ, 2016g). Postupný nárůst indikátoru také zapříčiňuje zvyšující se podíl seniorů na celkové populaci a s tím spojený přechod silných populačních ročníků do této věkové kategorie.

Graf 4.17 Index stáří (65+/0–14)

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

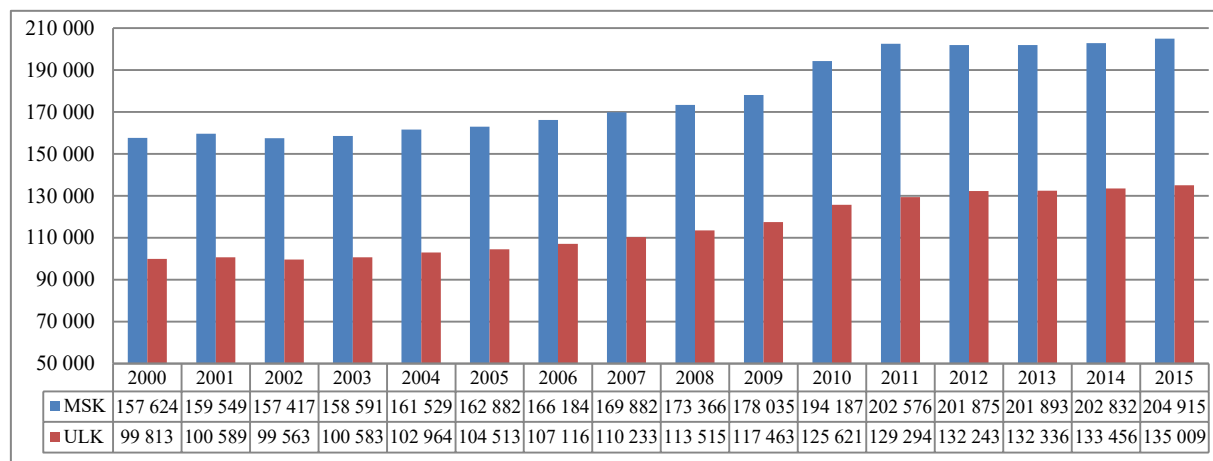
Ve výše znázorněném grafu 4.17 můžeme sledovat vývoj dalšího významného indikátoru, kterým je index stáří. Dle Tiché (2015) ukazatel představuje podíl osob ve věku 65 let a výše na 100 dětí ve věku 0–14 let (včetně) v daném časovém okamžiku a na konkrétním území.

V počátečním roce 2000 dosahoval indikátor přibližně stejných hodnot, konkrétně 71,9 v Moravskoslezském a 71,8 v Ústeckém kraji, což lze interpretovat jako necelých 72 seniorů na 100 dětí. Zároveň můžeme vyvodit, že nejmladší skupina osob v regionech měla

převahu nad částí populace s věkem 65 let a více. V průběhu dalších let docházelo k poměrně rapidnímu nárůstu indexu, přičemž větší tempo růstu bylo pozorováno u moravskoslezské populace. Zlomovým okamžikem se stal rok 2008, ve kterém se ukazatel vyšplhal na hodnotu vyšší než 100. To znamená, že začala převažovat seniorská část obyvatelstva nad osobami ve věku 0–14 let. V Ústeckém kraji došlo k této situaci až o 4 roky později (tzn. v roce 2012). Konečné hodnoty pozorovaného období se vyšplhaly na 121,5 pro Moravskoslezský kraj a 111,7 pro ústecké obyvatelstvo, avšak průměrná hodnota v ČR činila 119,0 (ČSÚ, 2016g). Opět se tedy potvrzuje, že v Moravskoslezském kraji dochází k intenzivnějšímu stárnutí tamních obyvatel, což také dokládá věková struktura a průměrný věk osob.

Zajímavostí indexu stárání je rozdíl mezi mužským a ženským pohlavím, jelikož v Moravskoslezském kraji v roce 2015 na 100 chlapců připadalo jen 96,2 seniorů a na 100 děvčat neuvěřitelných 148,1 seniorek (ČSÚ, 2016f). K obdobné situaci docházelo u ústecké populace, kde hodnoty indexu dosahovaly 91,6 u mužů a 132,9 u žen (ČSÚ, 2016g)

Graf 4.18 Příjemci plného starobního důchodu (počet osob)

Zdroj: ČSÚ (2016b,c), vlastní zpracování

Pozn.: Od roku 2010 se invalidní důchod vyplácený ke dni dovršení věku 65 let mění na starobní důchod, přičemž není započten poměrný starobní důchod.

Postupné stárnutí obyvatelstva také dokládá celkový počet příjemců plného starobního důchodu uvedený v tabulce 4.18. Po celou dobu pozorovaného období je znatelný rozdíl mezi jednotlivými územními jednotkami, což souvisí s věkovým složením tamní populace a celkovým počtem obyvatel. V roce 2000 byl plný starobní důchod vyplacen 157 624 moravskoslezským a 99 813 ústeckým seniorům. V následujících letech docházelo k postupnému nárůstu vykazovaného počtu, avšak s drobnými jednoletými výkyvy. V roce

2015 bylo v Moravskoslezském kraji vykazováno 204 915 osob pobírajících plný starobní důchod, což představuje nárůst oproti počátečnímu roku o 47 291 jedinců, tedy přibližně 30 %. Ústecký kraj vykazoval na konci sledovaného období 135 009 těchto osob, tedy došlo v porovnání s rokem 2000 k nárůstu o 35 196 osob, mimo jiné o více než 35,2 %. Nutné je upozornit na podstatnou změnu hodnot v roce 2010, jelikož došlo k obměně metodiky MPSV ČR zkoumaného ukazatele, a tím i ke zkreslení vykazovaných dat.

Vedle plných starobních důchodů existují také předčasně vyplácené důchody, jejichž počet příjemců také neustále narůstá. V roce 2015 byl v Moravskoslezském kraji zaznamenán podíl předčasných důchodců ve výši 28,9 % z celkového počtu příjemců starobních důchodů s meziroční změnou 0,7 procentních bodů, kdežto v Ústeckém kraji 27,5 %, což představuje nárůst o 5,5 procentních bodů oproti předchozímu roku. Hodnoty podílů obou zmíněných regionů jsou z celorepublikového hlediska nadprůměrné. Důvodem odchodu osob do předčasného důchodu je převážně ztráta zaměstnání či restrukturalizace těžkého průmyslu ve vyšším věku zaměstnanců a neochota zaměstnavatelů tuto pracovní sílu dále zaměstnat (ČSÚ, 2016f,g).

Vzdělanost

Důležitým ukazatelem hospodářského vývoje územních jednotek je vzdělanost místních obyvatel. Pro trh práce je nejdůležitějším indikátorem podíl vysokoškolsky vzdělaných osob, jelikož právě vyšší stupeň vzdělání zabezpečuje lepší získání pracovního místa a další benefity s tím spojené. Velký nárůst osob s terciárním vzděláním byl v ČR zaznamenán od počátku 90. let minulého století (Tichá, 2015).

Tab. 4.19 Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let (v %)

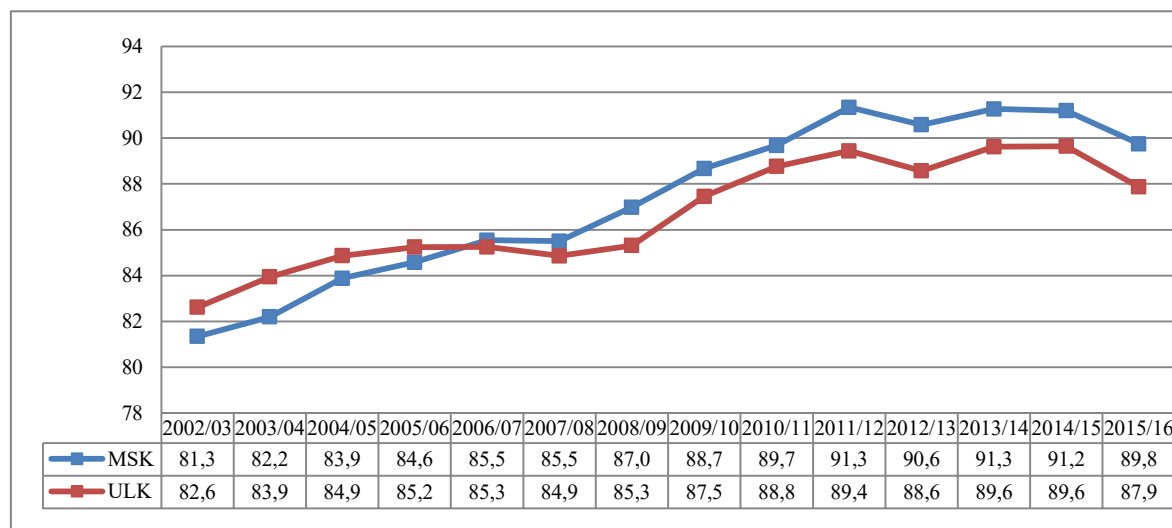
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Moravskoslezský kraj									
základní a bez vzdělání	20,82	21,39	20,05	18,88	19,03	18,34	17,43	17,06	17,13
střední bez maturity	39,78	38,66	36,99	37,10	38,39	37,02	36,50	36,31	35,77
střední s maturitou	30,02	30,42	31,60	31,64	30,57	31,69	31,50	32,60	31,77
vysokoškolské	9,39	9,52	11,36	12,37	12,01	12,93	14,56	14,02	15,31
Ústecký kraj									
základní a bez vzdělání	25,04	24,79	23,43	22,44	21,47	21,68	20,72	19,75	20,06
střední bez maturity	38,73	39,36	40,59	40,05	38,73	38,52	37,34	36,67	37,02
střední s maturitou	30,84	30,46	29,41	29,92	31,08	30,12	31,63	31,43	31,56
vysokoškolské	5,41	5,36	6,58	7,59	8,75	9,70	10,32	12,14	11,36

Zdroj: ČSÚ (2016b,c), vlastní výpočty

Tabulka 4.19 dokládá, že podíl osob s žádným nebo se základním vzděláním v obou krajích dlouhodobě klesá, konkrétně za období 2007–2015 v Moravskoslezském kraji o 3,69 procentních bodů a v Ústeckém o 4,98 procentních bodů, přičemž nižší podíl nízko-vzdělaných osob vykazoval kraj Moravskoslezský. K obdobnému trendu docházelo u středoškolsky vzdělané skupiny obyvatel bez maturity. V roce 2007 bylo takto vzděláno 39,78 % moravskoslezských a 38,73 % ústeckých osob, zatímco konečné hodnoty poklesly na úroveň 35,77 % pro Moravskoslezský a 37,02 % pro Ústecký kraj. Téměř totožnou vzdělanost regiony dosahovaly ve středoškolské úrovni s maturitou, v rámci které narůstal podíl na konečnou úroveň necelých 32 %. Výrazný vzrůst a rozdíl sledujeme u obyvatel s terciárním vzděláním, jelikož dlouhodobě vyššího podílu dosahoval Moravskoslezský kraj, kde byl podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva v roce 2007 9,39 % a o osm let později 15,31 %. Ústecký kraj vykazoval na počátku sledované doby 5,41 % osob s ukončenou vysokou školou, kdežto v roce 2015 již 11,36 %. Přesný počet osob s nejvyšším dosaženým vzděláním ve věku 15 a více let dokládají přílohy č. 5 a 6.

Pro další komparaci v oblasti vzdělání poslouží podíl studentů na středních školách k věkové skupině 15–19 let, přičemž počet osob v tomto věku je vázán k 31. 12. příslušného školního roku. Absolutní vyčíslení počtů studentů se nachází v příloze č. 7.

Graf 4.20 Podíl studentů na středních školách k věkové skupině 15–19 let (v%)

Zdroj: ČSÚ (2017g,h; 2016e), vlastní výpočty

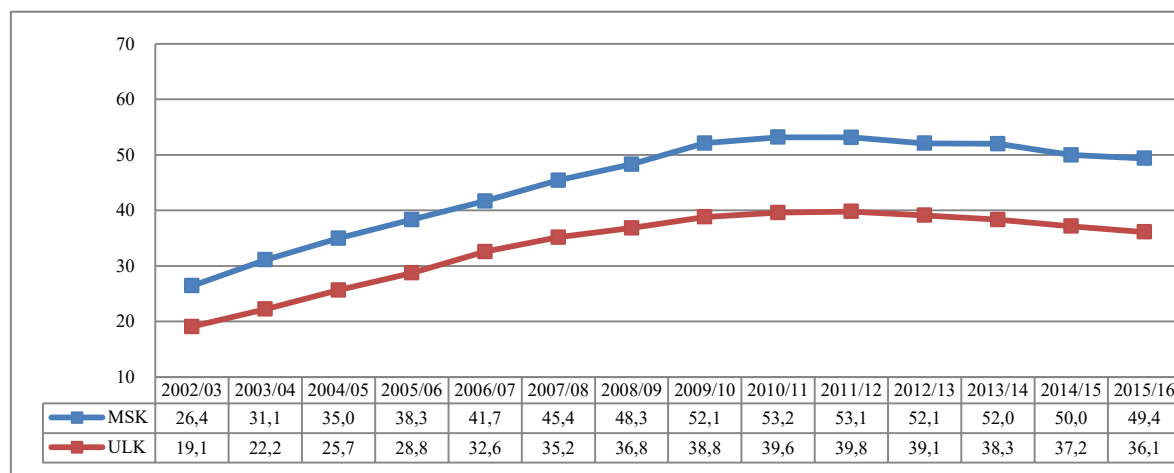
Pozn.: Počet studentů je vázán na kraj podle místa ředitelství školy.

Podíl středoškolských studentů k věkové skupině 15–19 let vyjádřený v grafu 4.20 znázorňuje neustálý nárůst studujících osob, přičemž ve školním roce 2014/2015 byl zaznamenán začátek poklesu u moravskoslezských hodnot a u ústeckého podílu došlo

nejprve ke stagnaci, a poté k poklesu. Zároveň můžeme usoudit, že na začátku sledovaného období se podíl lišil o 1,3 procentní body ve prospěch Ústeckého kraje, kdežto ve školním roce 2015/2016 se odchylka vyšplhala na 1,9 procentních bodů s vyšší moravskoslezskou hodnotou. K výměně pozic došlo již ve školním roce 2006/2007.

Graf 4.21 vyobrazuje podíl studentů státního občanství ČR na veřejných i soukromých vysokých školách v prezenční, distanční či kombinované formě studia ke stavu obyvatelstva ve věkové kategorii 20–24 let. Důležitá je skutečnost, že každý jedinec byl započten pouze jednou, i když současně studoval na více vysokých školách či fakultách, a to podle místa trvalého bydliště (ČSÚ, 2017g). Přesný počet vysokoškolských studentů k 31. 12. daného akademického roku je vyčíslen v příloze č. 8.

Graf 4.21 Podíl studentů na vysokých školách k věkové skupině 20–24 let (v %)

Zdroj: ČSÚ (2016e) a interní zdroj, vlastní výpočty

Pozn.: Počet studentů státního občanství ČR je vázán na kraj podle místa trvalého bydliště.

Od prvního zkoumaného akademického roku docházelo k neustálému a poměrně rapidnímu nárůstu podílu vysokoškolských studentů. Změna v trendu nastala v Moravskoslezském kraji v akademickém roce 2011/2012 a ihned následující období se zlomový okamžik vyskytl v Ústeckém kraji. Konečná vykazovaná data udávala, že skoro každý druhý moravskoslezský obyvatel ve věku 20–24 let studoval na vysoké škole (49,4 %), kdežto v Ústeckém kraji studovalo pouze 36,1 % osob z již zmíněného základu. U námi pozorovaných VÚSC lze také potvrdit propojenost podílu studentů na vysokých školách s následnou vzdělanostní strukturou obyvatelstva.

4.3 Shrnutí ekonomického a demografického vývoje krajů

Z uvedených ekonomických a demografických ukazatelů vyplývá často odlišná hospodářská a populační situace územních jednotek, která je zapříčiněna vzájemným působením jednotlivých indikátorů. Příkladem propojenosti je vysoký podíl Moravskoslezského kraje na tvorbě celostátního HDP, popřípadě procentní vyjádření k průměru ČR, což je primárně vytvářeno přetrvávajícím těžkým průmyslem na katastru regionu. Toto odvětví však přináší velké znečištění životního prostředí, a proto moravskoslezská populace čelí dlouhodobě zápornému migračnímu saldu, potažmo celkovému úbytku obyvatel, jelikož i zhoršená kvalita ovzduší je považována za „push“ faktor. S odvětvovým zaměřením regionu také souvisí vyšší průměrné mzdy zaměstnanců společně s jejich mediány. Další propojení se vyskytuje mezi mírou nezaměstnanosti, která dlouhodobě zatěžuje oba regiony a již zmíněným vystěhováváním osob z důvodu neuplatnitelnosti na místním trhu práce. Případná nezaměstnanost je poté doprovázena ekonomickými, sociálními a psychologickými dopady, což lze označit také jako „push“ faktor. Mnoho osob se proto stěhuje do jiných oblastí ČR, popřípadě dokonce za hranice republiky. V neposlední řadě můžeme spatřovat vzájemnost mezi nižší vzdělaností osob a vyšší hrubou mírou porodnosti, která je zapříčiněna neoddalováním rodičovství více vzdělaných matek z kariérních důvodů či neobětování vysokých příjmů ze zaměstnání.

Podstatné je, že nelze přesně určit, který ze zkoumaných krajů je na tom jednoznačně lépe či hůř, jelikož obě územní jednotky mají své pozitivní a negativní stránky. Základní shrnutí všech důležitých poznatků týkající se hospodářského a populačního vývoje dokládají tabulky 4.22 a 4.23.

Tab. 4.22 Základní srovnání ekonomického vývoje krajů

HDP	Na tvorbě celostátního HDP se dlouhodobě více podílel MSK, kde HDP/obyv. dosahovalo nižších počátečních hodnot než v ULK, kdežto na konci sledovaného období se tato pozice vyměnila. Žádný ze sledovaných krajů nedosahoval průměrného HDP/obyv. z důvodu výrazné pozice hlavního města Prahy. Hospodářská krize nezapříčinila v ULK velký propad HDP, přičemž ovlivňovala vývoj ekonomiky mnohem déle.
nezaměstnanost	Oba VÚSC dosahovaly nadprůměrné míry nezaměstnanosti oproti hodnotám ČR. Po většinu období byly ústecké údaje mírně vyšší než v MSK, a to jak u obecné míry nezaměstnanosti, tak i u podílu nezaměstnaných osob. Větší okresní odchylky byly zaznamenány v MSK. Ke zvýšení nezaměstnanosti došlo v období ekonomické krize.
příjmy	Před metodickou změnou byly průměrné mzdy na vyšší úrovni v ULK, kdežto po roce 2010 v MSK, přičemž mediány mezd dosahovaly dlouhodobě vyšších hodnot v MSK. Velmi mírné rozdíly byly zaznamenány ve vyplácených plných starobních důchodech, jelikož jejich výše je stanovena na základě stejného vzorce pro celou ČR.

Zdroj: vlastní zpracování

Tab. 4.23 Základní srovnání demografického vývoje krajů

plodnost a porodnost	Ústecká úhrnná plodnost převyšovala úroveň MSK, ale také ČR. Hrubá míra porodnosti byla rovněž vyšší v ULK, což následně pozitivně ovlivnilo vývoj přirozeného přírůstku. Vyšší míra porodnosti souvisela mimo jiné s nižší vzdělaností tamních obyvatel.
úmrtnost	Na počátku sledovaného období byla hrubá míra úmrtnosti vyšší v ULK, avšak na konci pozorovaného období došlo k podstatnému přiblížení vykazovaných údajů na minimální odchylky.
migrace	Vyšší úroveň přistěhovaých a vystěhovaých na 1 000 obyv. bylo dosahováno v ULK než v MSK, avšak v obou krajích byly vykazovány poměrně vysoké míry emigrace. Příznivější celkové migrační saldo bylo pozorováno v ULK. Tento vývoj lze přičíst možné neuplatnitelnosti převážně vysokoškolsky vzdělaných osob na trhu práce v místě původního bydliště osob, menších nákladů na bydlení než v hlavním městě Praze, Středočeském kraji či dokonce Německu, kde jsou lidé často zaměstnáni.
naděje dožití a věková struktura	Moravskoslezská naděje dožití při narození dlouhodobě převyšovala ústeckou. Vyššího procentního zastoupení nejmladší skupiny obyvatelstva a nižšího podílu seniorské složky dosahoval ULK, což vyplývá z úrovně porodnosti, úmrtnosti, ale také z indexu stáří či průměrného věku.
vzdělanost	Výraznější rozdíl v dosaženém vzdělání obyvatel byl zaznamenán na základní úrovni (vč. bez vzdělání), jejíž nižší podíl dosahoval MSK. Výrazná odchylka byla sledována i u terciárně vzdělaného obyvatelstva ve prospěch MSK, což souvisí i s vyšším podílem současných studentů na VŠ a vzdělávacím systémem územní jednotky.

Zdroj: vlastní zpracování

5 Závěr

Cílem práce bylo zjistit trendy v ekonomickém a demografickém vývoji a jejich vzájemnou propojenost ve dvou krajích ČR, a to v Moravskoslezském a Ústeckém. Za ekonomický indikátor byl použit hlavně základní ukazatel ekonomické výkonnosti, tedy HDP, společně s obecnou mírou nezaměstnanosti, podílem nezaměstnaných osob pro okresní porovnání, průměrnou měsíční hrubou mzdou, mediánem mezd či průměrnou výší měsíčního starobního důchodu. Populační vývoj byl analyzován na základě hrubé míry porodnosti, úmrtnosti, přistěhování, vystěhování, absolutního vyjádření populačních změn, úhrnné plodnosti, naděje dožití při narození, věkové struktury obyvatelstva, průměrného věku, indexu stárí a celkového počtu příjemců plného starobního důchodu. Nezůstala opomenuta také vzdělanost vyjádřena podílem podle nejvyššího dosaženého stupně vzdělání u osob s věkem 15 a více let včetně podílu středoškolských a vysokoškolských studentů k příslušné věkové skupině za daný školní/akademický rok.

Charakteristický pro Moravskoslezský kraj bylo dlouhodobé a výrazné ovlivňování ekonomiky ČR zjištěné prostřednictvím podílu tvorby celostátního HDP či vyšší úroveň HDP/obyv. než v Ústeckém kraji, a to konkrétně od roku 2005. Hospodářská krize se v Moravskoslezském kraji projevila znatelným propadem, avšak následující vývoj byl ihned pozitivnější. Úroveň průměrných mezd a jejich mediánů se od roku 2011 (po změně metodiky) neustále navyšovala a převládala nad ústeckou úrovní, což mohla mít za následek také vyšší vzdělanost osob a tím spojené tvrzení teorie o lidském kapitálu, která říká, že např. vysokoškolsky vzdělané osoby dosahují v budoucnu větších příjmů než méně vzdělaná část obyvatelstva. Ekonomickým negativem se stala vysoká míra nezaměstnanosti, která region postihuje dlouhodobě, a to převážně okresy Bruntál, Karviná a Ostrava-město.

Nepříznivý byl také vývoj přirozeného přírůstku, který postihoval primárně Moravskoslezský kraj z důvodu výrazně nižší hrubé míry porodnosti než úmrtnosti. V oblasti migrace také nedocházelo k příliš pozitivnímu vývoji, jelikož převládalo odstěhování nad přistěhováním. Důvodem emigrace jsou tzv. „push“ faktory zahrnující konkrétně pro Moravskoslezský kraj kvalitu ovzduší, neuplatnitelnost na trhu práce či možnost získat lepší pracovní pozici v jiném kraji či státě. Často se také používá termín „odliv mozků“ označující vystěhovávaní mladých a vzdělaných osob z daného regionu. Ze všech těchto důvodů dochází od roku 1995 k neustálému poklesu osob v Moravskoslezském kraji na historické minimum. Dalším zjištěním je fakt, že

moravskoslezská populace měla vyšší naději dožití při narození než v Ústeckém kraji, což se dále promítá ve vyšším podílu osob ve věku 65 a více let, průměrném věku osob, indexu stáří či dokonce celkovém počtu příjemců plného starobního důchodu.

Ústecký kraj se svou ekonomickou silou pozitivně ovlivňoval stav českého hospodářství, což také dokládá umístění v první polovině všech krajů ČR ve tvorbě celostátního HDP. Výše ústeckého HDP/obyv. do roku 2004 (včetně) převyšovala úroveň Moravskoslezského kraje, přičemž v žádném roce ani jeden z porovnávaných krajů nedosahoval průměrného HDP/obyv. ČR, jelikož hlavní město Praha tento ukazatel výrazně navyšovalo. Celosvětová ekonomická recese zapříčinila dlouhodobější propad HDP, avšak nepříliš razantně oproti Moravskoslezskému kraji. Stejně jako v Moravskoslezském, tak i v Ústeckém kraji se vyskytovala nadprůměrná nezaměstnanost, přičemž nejhorší výsledky vykazoval okres Louny a Ústí nad Labem. Negativní stránkou kraje se také stala nižší úroveň plných starobních důchodů, avšak rozdíl oproti Moravskoslezskému kraji nebyl příliš výrazný.

Pro Ústecký kraj je také charakteristický přirozený úbytek, který byl mírnější než v Moravskoslezském kraji z důvodu vyšší hrubé míry porodnosti, která souvisela s úhrnnou plodností a později rozebíranou vzdělanostní strukturou. Do celkového úbytku, který se projevoval méně pesimističtěji než v Moravskoslezském kraji, se také zahrnuje migrační saldo. V mnoha letech docházelo k převládání přistěhovalých osob nad vystěhovalými díky lepší kvalitě ovzduší oproti Moravskoslezskému kraji, vzdálenostní blízkosti do hlavního města Prahy či Německa, popřípadě také díky lepší uplatnitelnosti vysokoškolsky vzdělaných osob. Pozitivní dopad měla ústecká věková struktura, jelikož vykazovala výraznější podíl osob ve věku do 14 let než v Moravskoslezském kraji, což se dále odráželo v nižším průměrném věku, indexu stáří a naději na dožití při narození.

Po změně politického režimu v roce 1989 došlo k počátku změn ve vzdělanostní struktuře. V nedávné minulosti Ústecký kraj vykazoval vyšší podíl osob se základním nebo žádným vzděláním, a to se dále promítalo ve vyšší úrovni porodnosti, jelikož tato část obyvatelstva neobtěhuje výraznější příjmy ze zaměstnání či případný kariérní růst jako vysokoškolsky vzdělané osoby, jejichž podíl je vyšší v Moravskoslezském kraji. K nižšímu procentnímu vyjádření studentů na středních a vysokých školách k daným věkovým skupinám docházelo v Ústeckém kraji.

Ze všech uvedených poznatků vyplývá nutnost primárního zaměření tvůrců hospodářské politiky na restrukturalizaci moravskoslezské ekonomiky a zlepšení kvality životního prostředí, která ovlivňuje nejen migraci mladých a vzdělaných lidí. V Ústeckém

kraji je žádoucí podpořit vzdělávání osob na vysokých školách a přilákat nové investory za účelem snížení nadprůměrné nezaměstnanosti, která postihuje také Moravskoslezský kraj. Celostátně je směřodlatné zvýhodnit rodiny s potomky, a tím je podpořit v dalším počtu dětí, které povede ke zmírnění postupného stárnutí populace, jehož výskyt se potvrdil prostřednictvím věkové struktury, průměrného věku, indexu stáří či celkového počtu příjemců plných starobních důchodů. Tento trend se intenzivněji projevoval v Moravskoslezském kraji.

Seznam použité literatury

AK ČR [Asociace krajů České republiky], 2013a. *Charakteristika Moravskoslezského kraje* [online]. Praha: AK ČR [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.asociacekrajů.cz/kraje-cr/moravskoslezsky-kraj/charakteristika-kraje-10/>

AK ČR [Asociace krajů České republiky], 2013b. *Charakteristika Ústeckého kraje* [online]. Praha: AK ČR [cit. 31. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.asociacekrajů.cz/kraje-cr/ustecky-kraj/charakteristika-kraje-4/>

CIENCIALA, J., J. DRONSKÁ, G. NEKOLOVÁ a R. ŠPLÍCHALOVÁ, 2014. *Zpráva vládního zmocněnce o situaci v Moravskoslezském a Ústeckém kraji* [online]. Ostrava: regionální kancelář [cit. 30. 1. 2017]. Dostupné z: http://zmocnenecvlady.cz/wp-content/uploads/2014/10/Zpr%C3%A1va-VZ-o-situaci-v-MSK-a-%C3%9AK-final_verze-22.11.2014.pdf

CULKOVÁ, Michaela, 2011. *Česká republika v historicko-demografické perspektivě: Interpretace k současnému vývoji*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta [cit. 12. 4. 2017]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/206904/esf_m/diplomka.pdf

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017a. *HDP, regionální účty Moravskoslezského kraje* [online]. Ostrava: ČSÚ [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/hdp-xt>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017b. *HDP, regionální účty Ústeckého kraje* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 2. 1. 2017 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/hdp-xu>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017c. *Zaměstnanosti, nezaměstnanost v Moravskoslezském kraji* [online]. Ostrava: ČSÚ [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/zamestnanost-xt>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017d. *Zaměstnanost, nezaměstnanost v Ústeckém kraji* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 2. 1. 2017 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/zamestnanost-xu>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017e. *Mzdy, náklady práce v Moravskoslezském kraji* [online]. Ostrava: ČSÚ [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/mzdy-xt>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017f. *Mzdy, náklady práce v Ústeckém kraji* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 2. 1. 2017 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/mzdy-xu>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017g. *Vzdělávání v Moravskoslezském kraji* [online]. Ostrava: ČSÚ [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/vzdelavani-xt>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017h. *Vzdělávání v Ústeckém kraji* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 2. 1. 2017 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/vzdelavani-xu>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017i. *Obecná míra nezaměstnanosti* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 28. 2. 2017]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/iSMS/ukazdet.jsp?fpismo=O&fid=6290>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017j. *Veřejná databáze: Vybrané ukazatele regionálních účtů a HDP v krajích ČR* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&katalog=30832>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017k. *Veřejná databáze: Podíl nezaměstnaných osob* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 30. 3. 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&katalog=30853>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2017l. *Veřejná databáze: medián mezd* [online]. Praha: ČSÚ [cit. 30. 3. 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky#katalog=30852>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016a. *Charakteristika Moravskoslezského kraje* [online]. Ostrava: ČSÚ [cit. 22. 1. 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xt/charakteristika_moravskoslezskeho_kraje

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016b. *Statistická ročenka Moravskoslezského kraje 2010–2016* [online]. Ostrava: ČSÚ, 29. 12. 2016 [cit. 10. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-moravskoslezskeho-kraje-2016>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016c. *Statistická ročenka Ústeckého kraje 2010–2016* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 29. 12. 2016 [cit. 10. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-usteckeho-kraje-2016>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016d. *Statistická ročenka České republiky 2004–2016* [online]. Praha: ČSÚ, 23. 11. 2016 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2016>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016e. *Demografická ročenka krajů 2000–2015* [online]. Praha: ČSÚ, 22. 7. 2016 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-2006-az-2015>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016f. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Moravskoslezského kraje* [online]. Ostrava: ČSÚ, 31. 8. 2016 [cit. 28. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-tendence-demografickeho-socialniho-a-ekonomickeho-vyvoje-moravskoslezskeho-kraje-2015>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016g. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Ústeckého kraje* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ, 31. 8. 2016 [cit. 28. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-tendence-demografickeho-socialniho-a-ekonomickeho-vyvoje-usteckeho-kraje-2015>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016h. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků výběrového šetření pracovních sil* [online]. Praha: ČSÚ, 27. 10. 2016 [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-vy42dggohg#05>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016i. *Stav a pohyb obyvatelstva v ČR* [online]. Praha: ČSÚ, 21. 3. 2016 [cit. 2. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-4-ctvrtleti-2015>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2016j. *Porodnost a plodnost 2006–2015* [online]. Praha: ČSÚ, 12. 12. 2016 [cit. 11. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/porodnost-a-plodnost-2011-2015>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2015. *Charakteristika Ústeckého kraje* [online]. Ústí nad Labem: ČSÚ [cit. 31. 1. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20549019/33008515chcz.pdf/73646aa3-27d8-4a00-99f8-a0632bde0fae?version=1.1>

ČSÚ [Český statistický úřad], 2006. *Porodnost a plodnost 2000–2005* [online]. Praha: ČSÚ, 30. 11. 2006 [cit. 11. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/porodnost-a-plodnost-2001az-2005-n-unikr4ubbk>

DRASTÍKOVÁ, J., H. FACHINELLI, J. KOVÁŘ, E. SKŘÍDLOVSKÁ a D. SLAVATA, 2004. *Vybrané segmenty veřejného sektoru v Moravskoslezském kraji*. Ostrava: VŠB - TU Ostrava. ISBN 80-248-0698-3.

DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-039-1.

EVROPSKÉ STRUKTURÁLNÍ A INVESTIČNÍ FONDY, 2012. *Regiony regionální politiky* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR [cit. 3. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Fondy-EU/Informace-o-fondech-EU/Regiony-regionalni-politiky-EU>

HOLMAN, Robert a kol., 2017. *Dějiny ekonomického myšlení*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-641-8.

HORSKÁ, P., E. MAUR a J. MUSIL, 2002. *Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha, Litomyšl: Paseka. ISBN 80-7185-409-3.

HRUŠKA, Lubor a kol., 2012. *Socioekonomický atlas Moravskoslezského kraje*. Ostrava: ACCENDO - Centrum pro vědu a výzkum. ISBN 978-80-904810-6-0.

KADERÁBKOVÁ, J., P. MATES a R. WOKOUN, eds., 2004. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-50-5.

KALIBOVÁ, K., Z. PAVLÍK a A. VODÁKOVÁ, 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-012-4.

KLUFOVÁ, Renata a Zuzana POLÁKOVÁ, 2010. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-546-5.

KOUTSKÝ, Jaroslav, 2012. *Ekonomické a sociální trendy vývoje v Ústeckém kraji po roce 1989*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. ISBN 978-80-7414-537-7.

KÚ MSK [Krajský úřad Moravskoslezského kraje], 2016. *Výroční zpráva 2015*. Ostrava: KÚ MSK. ISBN 978-80-87503-97-3.

MPSV ČR [Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky], 2017. *Změna metodiky ukazatele registrované nezaměstnanosti* [online]. Praha: MPSV ČR [cit. 13. 4. 2017]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/zmena_metodiky

NAFZIGER, E. Wayne, 2006. *Economic Development*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-82966-6.

PEKOVÁ, J., J. PILNÝ a M. JETMAR, 2005. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. 2. vydání. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-052-1.

PRZYBYLOVÁ, Blažena a kol., 2013. *Ostrava*. Praha: Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-240-5.

ROUBÍČEK, Vladimír, 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. ISBN 80-85963-43-4.

SKÁLA, Vít, 2016. *Patří ČR mezi méně rozvinuté regiony EU?* [online]. 4. 3. 2016 [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.policy.eu/patri-cr-mezi-mene-rozvinute-regiony-eu/>

SMOLÍK, Dušan, 2004. *Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě*. Ostrava: VŠB - TU Ostrava. ISBN 80-248-0663-0.

ŠIMEK, Milan, 2007. *Ekonomie trhu práce A*. Ostrava: VŠB - TU Ostrava. ISBN 978-80-248-1416-2.

TICHÁ, Michaela, 2015. *Česká ekonomika na prahu 21. století v kontextu společenského vývoje*. 2. aktualizované vydání. Ostrava: VŠB - TU Ostrava. ISBN 978-80-248-3821-2.

ÚP ČR [Úřad práce České republiky], 2016. *Krajské pobočky* [online]. Praha: generální ředitelství ÚP ČR [cit. 3. 12. 2016]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/upcr/kp>

WEBER, Lars, 2010. *Demographic Change and Economic Growth: Simulations on Growth Models*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag. ISBN 978-3-7908-2589-3.

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
Eurostat	Statistický úřad Evropské unie
HDP	Hrubý domácí produkt
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MSK	Moravskoslezský kraj
NUTS	Nomenklatura územních statistických jednotek
ULK	Ústecký kraj
VÚSC	Vyšší územní samosprávné celky

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 28.4.2017

.....
Jiří Blatoň

Seznam příloh

Příloha č. 1: Administrativní členění Moravskoslezského kraje

Příloha č. 2: Administrativní členění Ústeckého kraje

Příloha č. 3: Meziroční tempo růstu nominálního HDP/obyv. (v %)

Příloha č. 4: Přehled obyvatel ke dni 31. 12. daného roku (počet osob)

Příloha č. 5: Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let v Moravskoslezském kraji (v tis.)

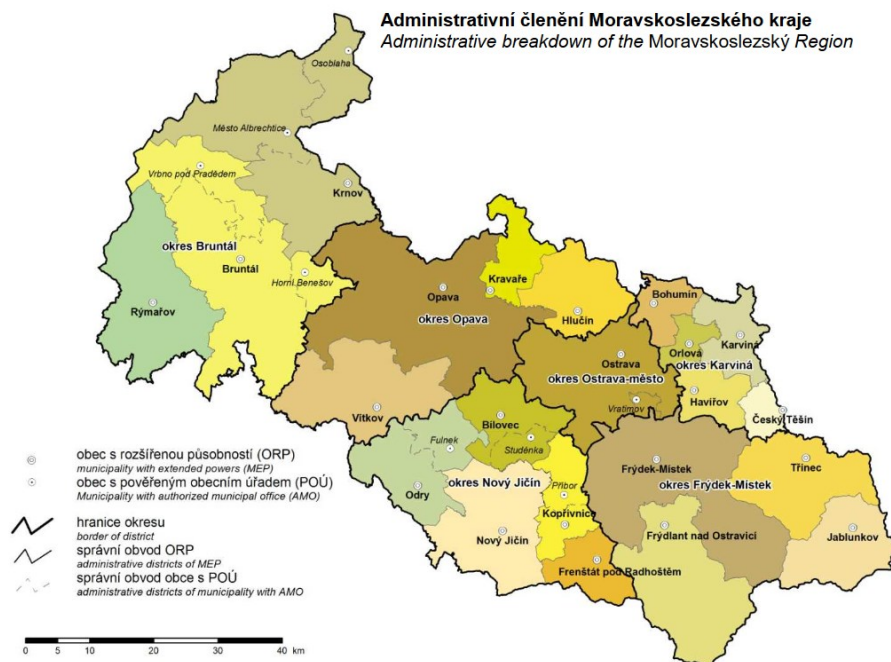
Příloha č. 6: Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let v Ústeckém kraji (v tis.)

Příloha č. 7: Přehled studentů na středních školách (počet osob)

Příloha č. 8: Přehled studentů na vysokých školách (počet osob)

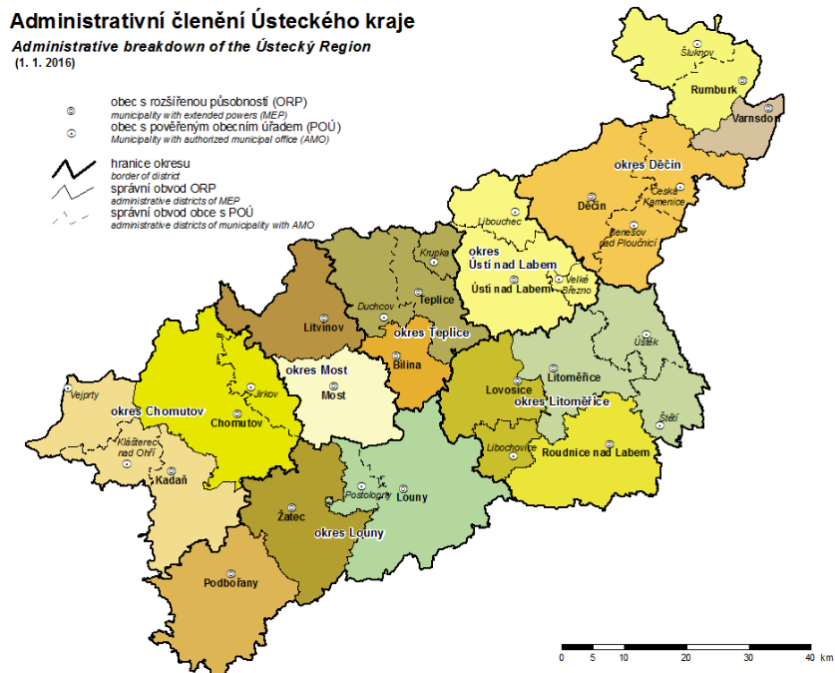
Přílohy

Příloha č. 1: Administrativní členění Moravskoslezského kraje

Zdroj: ČSÚ, 2016b

Příloha č. 2: Administrativní členění Ústeckého kraje

Zdroj: ČSÚ, 2016c

Příloha č. 3: Meziroční tempo růstu nominálního HDP/obyv. (v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MSK	8,93	3,88	4,36	14,93	10,61	4,92	9,39	5,14	-5,84	2,72	5,70	1,04	-2,46	6,08	3,95
ULK	6,35	5,14	6,94	7,61	5,88	6,80	6,50	3,65	0,12	-2,61	1,23	0,27	-0,23	2,46	7,87
ČR	8,52	4,61	4,72	9,10	6,27	7,31	8,67	3,71	-2,90	0,56	2,23	0,53	0,93	5,12	5,40

Zdroj: ČSÚ (2017a, b, j), vlastní výpočty

Příloha č. 4: Přehled obyvatel ke dni 31. 12. daného roku (počet osob)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
MSK	1 273 537	1 261 503	1 258 251	1 255 910	1 253 257	1 250 769	1 249 290	1 249 897
ULK	827 013	819 450	819 712	820 868	822 133	823 173	823 265	831 180
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MSK	1 250 255	1 247 373	1 243 220	1 230 613	1 226 602	1 221 832	1 217 676	1 213 311
ULK	835 891	836 198	836 045	828 026	826 764	825 120	823 972	822 826

Zdroj: ČSÚ (2016e), vlastní zpracování

Příloha č. 5: Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let v Moravskoslezském kraji (v tis.)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
počet obyvatel - 15 a více let	1 068,7	1 071,4	1 071,5	1 067,2	1 062,0	1 049,1	1 044,6	1 040,1	1 035,2
základní a bez vzdělání	222,5	229,2	214,8	201,5	202,1	192,4	182,1	177,4	177,3
střední bez maturity	425,1	414,2	396,4	395,9	407,7	388,4	381,3	377,7	370,3
střední s maturitou	320,8	325,9	338,6	337,7	324,7	332,5	329,1	339,1	328,9
vysokoškolské	100,3	102,0	121,7	132,0	127,5	135,6	152,1	145,8	158,5

Zdroj: ČSÚ (2016b), vlastní zpracování

Příloha č. 6: Vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let v Ústeckém kraji (v tis.)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
počet obyvatel - 15 a více let	698,2	706,8	710,2	708,6	706,6	698,9	696,9	695,1	693,5
základní a bez vzdělání	174,8	175,2	166,4	159,0	151,7	151,5	144,4	137,3	139,1
střední bez maturity	270,4	278,2	288,3	283,8	273,7	269,2	260,2	254,9	256,7
střední s maturitou	215,3	215,3	208,9	212,0	219,6	210,5	220,4	218,5	218,9
vysokoškolské	37,8	37,9	46,7	53,8	61,8	67,8	71,9	84,4	78,8

Zdroj: ČSÚ (2016c), vlastní zpracování

Příloha č. 7: Přehled studentů na středních školách (počet osob)

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
MSK	70 365	71 332	72 478	72 968	73 221	72 036	71 338
ULK	45 540	46 109	46 273	46 105	45 729	45 201	44 942
	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
MSK	69 848	66 040	61 883	57 568	54 270	51 865	49 868
ULK	44 772	43 317	40 438	37 862	35 940	34 447	33 474

Zdroj: ČSÚ (2017g, h), vlastní zpracování

Pozn.: Počet studentů je vázán na kraj podle místa ředitelství školy.

Příloha č. 8: Přehled studentů na vysokých školách (počet osob)

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
MSK	25 147	28 456	30 828	33 310	36 334	39 415	42 149
ULK	12 064	13 463	14 877	16 350	18 303	20 044	21 180
	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
MSK	45 272	46 027	44 871	43 196	41 905	38 597	35 656
ULK	21 995	22 051	21 333	20 588	19 834	18 665	17 254

Zdroj: interní zdroj, vlastní zpracování

Pozn.: Počet studentů státního občanství ČR je vázán na kraj podle místa trvalého bydliště.